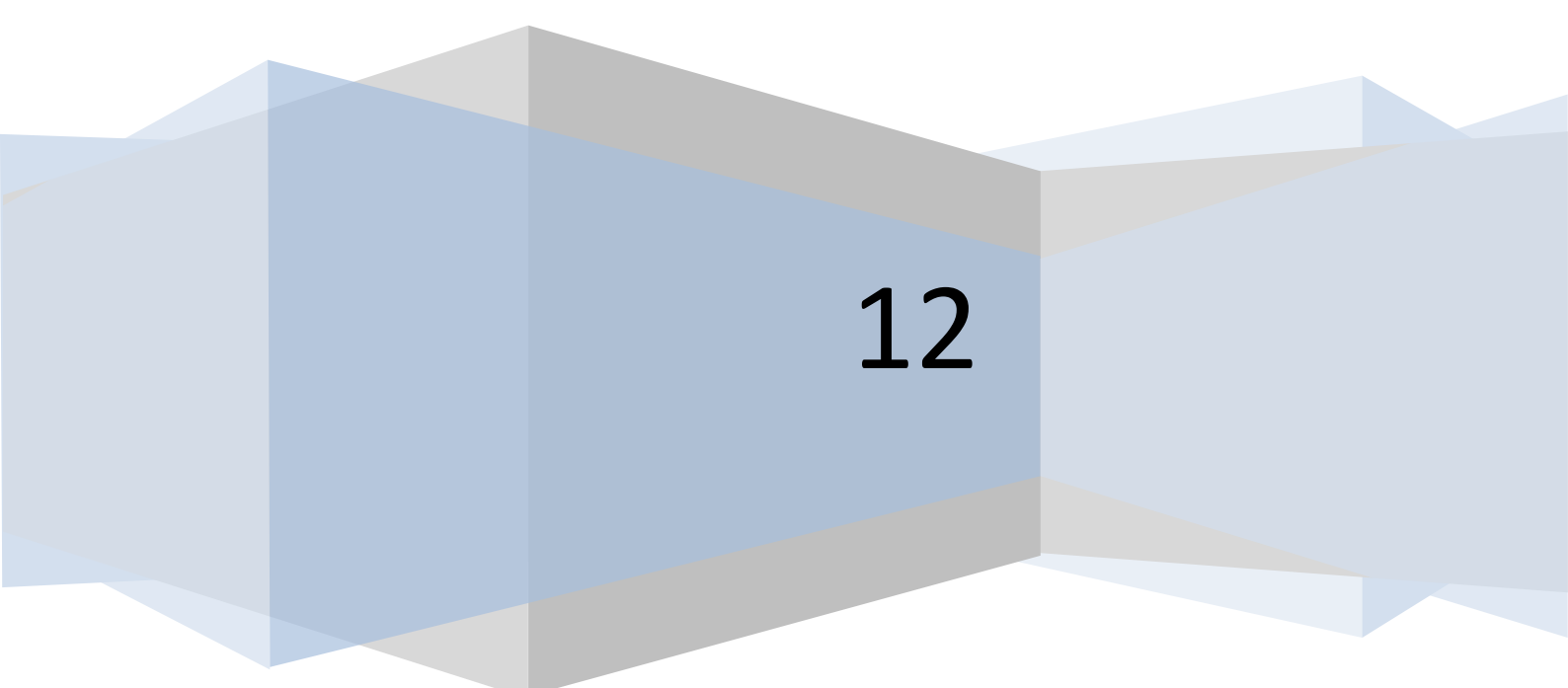

Lessius, Antwerpen

Samenvatting sociologie en interculturele psychologie

Toegepaste psychologie

Ulrike

12

Hoofdstuk 1: Wat is sociologie?

Sociologie is de wetenschap die het sociale handelen (bv: eten en drinken, emoties, sport, levensstijl, ...) van mensen bestudeert, evenals de daaruit voortgekomen patronen (hetzelfde in een andere situatie is anders, andere context; bv: tafelmanieren → In een chique restaurant eet je anders dan thuis) en structuren in hun ontstaan, voortbestaan en veranderen. Sociologie is een wetenschap, maar geen natuurwetenschap, wel een sociale wetenschap.

	Natuurwetenschap	Sociale wetenschap
Elementen	Identiek, reproduceerbaar	Verschillend, uniek
Voorkomen	Universeel	Specifiek
Aard	Onveranderbaar	Veranderbaar (cf oa self-fulfilling en self-destructing prophecies)
Onderzoek	Experimenten	'zuivere' experimenten uitgesloten
Wetenschapper	Buitenstaander	Deelnemer
Verbanden	Causaal, 100% zekerheid	Functioneel, waarschijnlijkheid > statistiek!

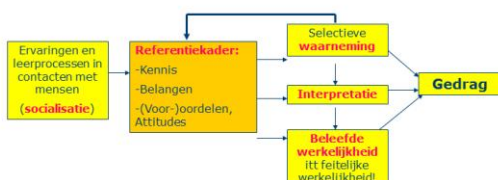
Terwijl uitspraken van de natuurwetenschappers over hoe de natuur in elkaar zit zonder opvallend veel verzet wordt aanvaard, botst de sociologie vaak op tegenkanting. De natuur bestaat uit identieke en volkomen reproduceerbare elementen die hun bestaan

ondergaan en er geen vorm aan geven. Bij een samenleving hebben we te maken met mensen; dit is meer wisselend dan bij natuurlijke elementen. Hiervoor kunnen enkele redenen opgenoemd worden:

1. Natuurwetenschappelijke onderzoekers worden overal met dezelfde werkelijkheid geconfronteerd. Daarentegen functioneert de samenleving volgens particuliere wetmatigheden.
2. De natuurwetten kunnen niet worden afgeschaft of veranderd worden. In de menselijke samenleving zijn ook bepaalde wetmatigheden aanwezig, maar moeten we ons toch nog afvragen of:
 - a. Deze wetmatigheden aanwezig zijn sinds het ontstaan van menselijke samenlevingen?
 - b. Ze onveranderd aanwezig blijven?
 - c. Ze in alle menselijke individuen zich ernaar schikken?
 - d. Of ze in alle samenlevingen werkzaam zijn?
 - e. Dat ze niet door menselijk ingrijpen veranderd kunnen worden?
3. Met de natuur kan geëxperimenteerd worden, maar dit kan niet met samenlevingen of althans zeer moeilijk.

Sociologie is de wetenschap van de maatschappij. De maatschappij is de werkelijkheid. Er zijn een paar problemen om naar de werkelijkheid te kijken. Ten eerste is onze waarneming selectief. Deze waarneming is selectief voor allerlei redenen zoals opvoeding, maar vooral omdat we te veel prikkels krijgen vanuit de omgeving. Ten tweede wordt het observeren interpreteren. Je interpretatie is anders omdat je kennis hebt en die kennis doe je op door het nieuws, ouders, ervaring, enz. Hierdoor is onze waarneming gekleurd.

Samenvattend:

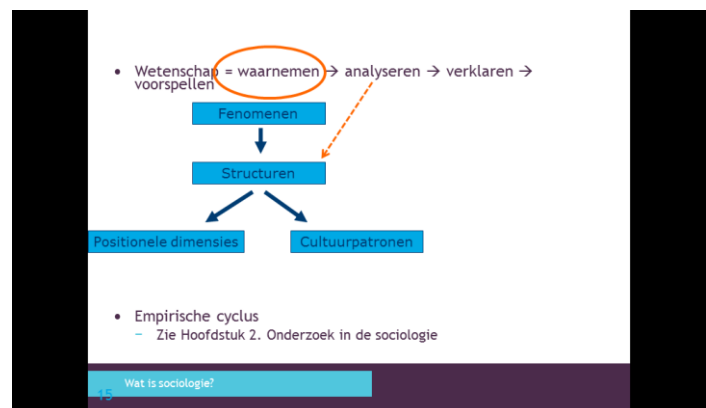

Voor dingen heb je een voor- of een afkeur. Deze positieve en negatieve houdingen zijn niet aangeboren, maar sociaal bepaald. Dit behoort volgens de Sociologen tot je socialisatie proces. Dit is een

proces waarbij het individu zich in de omgang met anderen de cultuur van zijn omgeving eigen maakt. Hierbij behoren 2 mechanismen; self-fulfilling prophecy en self-destroying prophecy. Mensen handelen volgens wat ze denken dat de sociale werkelijkheid is. Iedereen vertrekt vanuit zijn eigen referentiekader om te werkelijkheid te zien. Door dit referentiekader maak je gebruik van interpretaties en daardoor ontstaat een beleefde werkelijkheid en dit leidt dan tot gedrag. Als socioloog moet je afstand nemen van je ideeën en je referentiekader. Sociologie levert een belangrijke bijdrage tot een beter inzicht in onze plaats in de samenleving en hoe ons denken en handelen door haar wordt beïnvloed.

Door deze verscheidenheid van referentiekaders reageren de mensen verschillend op hetzelfde gebeuren en brengen ze over een zaak die objectief dezelfde is, soms zeer uiteenlopende verslagen. Vooroordelen levert nog een andere illustratie. Overwegingen van redelijkheid doen wel veronderstellen dat geïnformeerde mensen minder vooroordelen hebben dan niet geïnformeerde (onwetende). Er wordt dus weinig rekening gehouden met de individualiteit van de leden van de andere groep. Dit heeft te maken met de vorming van stereotypen.

Sociologie is een empirische en kritische wetenschap. Bij wetenschap ga je waarnemen, analyseren, verklaren en voorspellen. Hoe, wanneer, onder welke omstandigheden en met welke gevolgen mensen inderdaad in hun eigen belang handelen. Deze empirische gezindheid vergt een gedurige bereidheid vanwege de socioloog om opvattingen over de werkelijkheid te toetsen aan die van andere sociologen en aan waarnemingen. De sociologie is een kritische wetenschap omdat het relateert (het niet vanzelfsprekend vinden, maar alles in twijfel trekken) en relateert (hier wordt alles in verband gebracht met andere gedragingen). Elke wetenschap zoekt systematisch naar structuren in de waarneembare verschijnselen, naar hun regelmaat en voorspelbaarheid. Fenomenen staan voor wat feitelijk gebeurt. Een structuur verwijst naar de samenhang tussen elementen van de werkelijkheid, een samenhang die toelaat om haar in zekere mate te voorspellen. De positionele dimensie wordt het best zichtbaar via interactie- en communicatieproblemen en cultuurpatronen gaan over de waarden en normen.

Durkheim legde mee de basis van deze houding die erin bestaat van sociale verschijnselen met enige duurzaamheid en verspreiding, nooit aan dwaasheid, onwetendheid of vergissing toe te schrijven. Het is zo dat bij de mensen die verklaringen aan hun gedrag geven misleidend kunnen zijn en op onwetenschappelijk onhoudbare stellingen berusten of absurd klinken.

Sociologie is ook relevant als blikverruimer voor niet-sociologen. Door gebruik te maken van sociologische kennis kunnen we sociale problemen efficiënter en effectiever tot een oplossing brengen. Sociale problemen zijn in deze instrumentele visie beheersbaar en om veranderingsprocessen te sturen, moet men zich bewust zijn van de factoren die vormgeven aan een bepaald fenomeen.

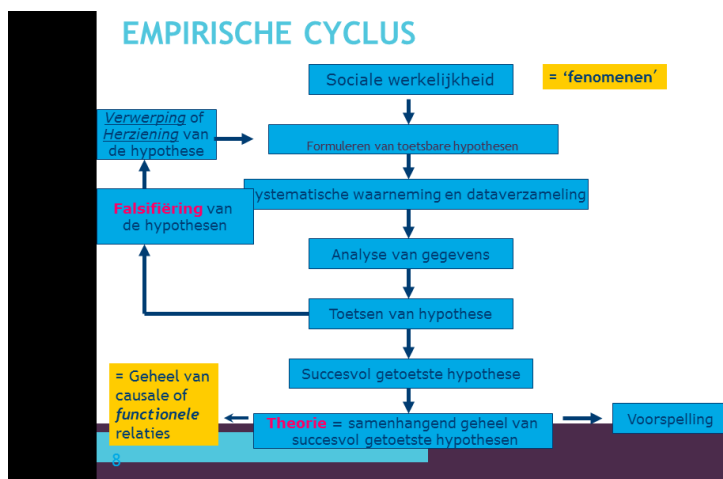
Het breekpunt met alledaagse kennis is dat degenen die zich wetenschappelijk met de samenleving bezighouden, een aantal strikte voorwaarden in acht moeten nemen bij hun uitspraken over de werkelijkheid.

Hoofdstuk 2: Onderzoek in de sociologie

Het ontstaan van de sociologie en het wetenschappelijk onderzoek kwam vanuit de Middeleeuwen. In deze tijd was de sociale orde de door god gewilde orde. Er werden wel enkele dingen onderzocht, maar niet zoals nu en dat was dan bij de filosofie en theologie. De Franse revolutie gaf de doorbraak voor het onderzoeken in de sociologie. In de 19de eeuw waren er dan grote veranderingen. Er was de opkomst van wetenschap en techniek, industriële revolutie, kapitalisme, bevolkingstoename. De sociale veranderingen zijn interdependent. Daarnaast was er meer welstand, maar ook sociale problemen. Dit zijn anonieme sociale krachten waarop de staat geen invloed heeft.

Auguste Comte is de vader van de sociologie. Hij baseerde zich op de natuurwetenschappen. Hij vond dat we ook nood hadden aan de sociale fysica. Hij vond het namelijk belangrijk om dat het een wetenschap moest worden die meer deed dan speculeren over de samenleving. Je neemt dingen waar en analyseert ze, en hierop baseer je wetten. Want "enkel de wanneer men de wetten kent die de samenleving beheersen kan men deze samenleving veranderen" (Compte). Maar ook nog van belang is dat het een empirisch onderzoek is. Op deze manier zijn veranderingen mogelijk door te weten hoe dingen in elkaar zitten en deze dingen begrijpen. Compte maakte gebruik van kwantitatief onderzoek (verklarend).

Een belangrijk keerpunt kwam door Weber en zo werd de begrijpende methode ontwikkeld. Deze aanpak vond Weber nodig omdat het bij de maatschappelijke werkelijkheid niet gaat om een verzameling van objectieve feiten, maar over het sociale handelen van mensen. De regelmatigheden en de samenhangen in dat handelen worden onvoldoende verklaard door enkel naar het uitwendig waarneembare te kijken en op basis daarvan wetmatigheden te formuleren.

Falsificatie (Popper) zoekt naar weerlegging, terwijl verificatie het zoeken is naar bevestiging. Een falsifieerbare uitspraak blijft gelden, zolang het niet weerlegd kan worden. Bij het empirisch onderzoek heb je algemene kenmerken. Deze zijn als volgt:

- Representativiteit van steekproef: Je hebt verschillende soorten steekproeven, maar deze is het beste. Iedereen zou evenveel kans moeten krijgen om in het onderzoek terecht te komen. Dit is dus op

toeval. Een ander is een gestratificeerde steekproef, dit is minder toevallig, omdat je een fenomeen wilt onderzoeken (bv. Holibi's → Bepaalde mensen nodig). Je verliest je afgespiegelde perfectie, omdat het niet altijd mogelijk is om een representatieve steekproef te verkrijgen. Je kan ook werken met quota steekproeven. Je wilt zoveel holibi's en wanneer

je dat aantal hebt stop je. Hierbij heb je grote ongelijke groepen en is de power bij je statistiek zeer klein.

- Betrouwbaarheid van onderzoeksmethode: Wanneer je een meetinstrument gebruikt dat ongevoelig is voor de proefpersoon, ben je goed bezig. Bij standaardisatie wordt er afspraken gemaakt hoe de technieken gebruikt worden.
- Validiteit: De gegevens die je verzamelt moeten uitdrukken wat je wilt onderzoeken. Bij de sociologie kan dit nog al eens moeilijk zijn.
- Waardevrijheid:
 - Spanningsveld: onderzoeker – onderzoeksobject: Binnen de sociologie ben je als individu deel van hetgene wat je onderzoekt. Omdat je niet waardevrij kan zijn, moet je wel proberen kritisch te zijn.

Zie schema natuurwetenschappen-sociale wetenschappen bij hoofdstuk 1

Er zijn twee grote stromingen in het onderzoek:

1. Kwantitatief onderzoek: Deze wordt het vaakst gebruikt en komt vooral voor in de natuurwetenschappen. De kenmerken van dit onderzoek zijn als volgt:
 - Licht in het verlengde van de sociale fysica.
 - Je hebt een grote steekproef nodig.
 - Je moet cijfermateriaal verzamelen en het statistisch verwerken.
 - Het is een verklarend onderzoek.

Je hebt hieronder een aantal soorten onderzoek:

- Experiment: Dit is zeer moeilijk om uit te voeren in de sociologie, soms zelfs onmogelijk, door ethische redenen, met name omdat je met menselijke levens bezig bent. Het voordeel bij een experiment is dat je bezig bent met causale relaties.
- Quasi-experiment: Hier heb je de vergelijkende methode. Ook het veldexperiment hoort bij het quasi-experiment.
- Survey: Dit zijn de vragenlijsten. Dit kan schriftelijk of mondeling. Open vragen in een survey is om problemen vragen, je kan problemen krijgen bij het invoeren van de data in de SPSS. Het beste kan je half open of gesloten vragen gebruiken. Dit laatste is het beste. Je hebt ook online surveys, dit heeft als voordeel dat je niet meer met gigantische mailings zit. Het nadeel is dat je afhangt van de eerlijkheid van de deelnemers. Vult de juiste doelgroep het in? Vult iemand het meerdere keren in?, etc.
- Analyse van statistieken: Vb. frequenties, gemiddelden, evoluties, ...

Kwantitatief onderzoek is tijdbesparend en je vindt functionele en soms causale verbanden. Het nadeel is dat het de abstractie van de werkelijkheid weergeeft.

2. Kwalitatief onderzoek: Kenmerken van dit onderzoek is:
 - Verkrijgen van een diepgaand inzicht in specifiek probleem.
 - Kleine steekproef.
 - Zo open mogelijk: Geen expliciet geformuleerde modellen, theorieën en hypothesen.
 - Zo volledig mogelijk.

- Inzicht in beleving, waardering, drijfveren.
- Begrijpend onderzoek.

Je hebt hieronder een aantal onderzoeken die onder het kwalitatief onderzoek vallen:

- Participerende observatie: Je neemt zelf deel aan het leven van de te bestuderen groep. Hierbij moet je opletten dat je afstand bewaart van de groep.
- Gevalsstudie: Hierbij onderzoek je een specifiek geval. Bij dit onderzoek doe je enkel aan puur observeren.
- Documentenstudie: hier doe je aan (auto-)biografische analyse, en je maakt een inhoudsanalyse.
- Survey met open vragen

Het voordeel van kwalitatief onderzoek is dat het voor onbekende, moeilijke toegankelijk, complexe en specifieke fenomenen blootleggen. Het nadeel is dat het geen oorzakelijke verklaringen weergeeft, enkel samenhangen. En het is arbeidsintensief.

Afhankelijk van je onderzoeksobject maak je een keuze uit deze twee onderzoeken, maar bij sommige onderzoeken kan je beide onderzoeken gebruiken.

Hoofdstuk 3: Waarden, normen en instituties

waarden

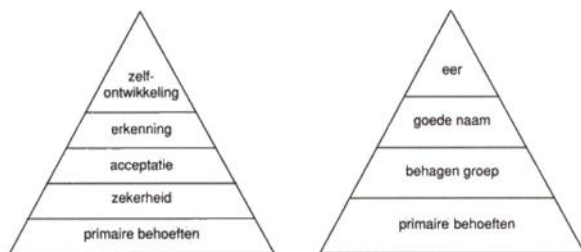
Waarden zijn meer of minder bewuste collectieve voorstellingen omtrent wat (niet) goed en juist is, en daarom nastrevenswaardig; Bv. Vertrouwen, rechtvaardigheid. Normen zijn de concretisering van de meer abstracte waarde; Bv. Wel of geen doodstraf. Bij de verschillende culturen heb je verschillende normen, de waarden zijn vaak niet verschillend, maar universeel. Waarden en normen zijn veranderbaar over de tijd. De waarden die variëren van zeer onbelangrijk tot uitermate belangrijk voor de leden, vormen de kern van de cultuur.

F-Cultuur	G-Cultuur
Centrale waarden	
Het voorkomen van: <ul style="list-style-type: none">- Gezichtsverlies.- Schaamte.- Schande.	Het voorkomen van: <ul style="list-style-type: none">- Schuld.
Het nastreven van: <ul style="list-style-type: none">- Eer/Respect.- Waardering.	Het nastreven van: <ul style="list-style-type: none">- Zelfwaardering.- Integriteit.- Persoonlijk gebruik.

Status en aanzien	
Groepseer: <ul style="list-style-type: none"> - Familie. - Eervol gedrag/rol. - Leeftijd. - Vrouw zwakke schakel in familie-eer. 	<ul style="list-style-type: none"> - Prestaties. - Persoonlijkheid. - Innerlijke rijkdom.
Opvoeding: <ul style="list-style-type: none"> - Angst voor schaamte. - Lijfstraffen. - Betonen van respect. 	<ul style="list-style-type: none"> - Angst voor schuld. - Veel discussie/uitleg. - Ontplooiing. - Mondigheid. - Zelfstandigheid.
Duidelijke scheiding mannen- en vrouwenwereld/taken	Geen scheiding van de seksen.
Communicatie	
<ul style="list-style-type: none"> - Indirecte communicatie. - Tussenpersonen. 	<ul style="list-style-type: none"> - Directe communicatie. - Oog in oog.
Gedrag en beoordeling: <ul style="list-style-type: none"> - Emotioneel. - Afhankelijk van de rol 	<ul style="list-style-type: none"> - Rationeel. - Afhankelijk van persoonlijkheid.
Conflicten	
<ul style="list-style-type: none"> - Openlijke confrontaties vermijden. - Eer belangrijker dan feiten. - Conflicten worden ontlopen. - Emoties worden getoond. - Agressiviteit is soms geoorloofd. 	<ul style="list-style-type: none"> - Directe confrontatie. - Feiten belangrijker dan aanzien. - Snelle beëindiging van conflicten. - Emoties worden onderdrukt. - Agressiviteit is onbeschaafd.
taboes	
Gevoelig liggend punt leidt tot ontwijkende antwoorden. De maatschappij: <ul style="list-style-type: none"> - Sociale controle - Weinig sociale mobiliteit. - Scherpe scheiding tussen goed en slecht. - Nadruk op hiërarchie. - Oriëntatie op het verleden. 	Alles dient bespreekbaar te zijn. De maatschappij: <ul style="list-style-type: none"> - Controle door derden. - Grote sociale mobiliteit. - Veel nuances. - Nadruk op gelijkheid. - Oriëntatie op de toekomst.

Natuur	
Wereld lijkt nauwelijks beheersbaar en veranderbaar (fatalisme)	Wereld lijkt zeer beheersbaar en veranderbaar.

De belangrijke verschillen tussen autochtonen en allochtonen is dat we afstammen van het Joods-Christendom, terwijl het bij de allochtonen bijna altijd de Islam is. Wij, autochtonen, zijn een ik-cultuur, we vinden ons als individu belangrijk om individuele vrijheid en verantwoordelijkheid te hebben. Als hier dan iets mis gaat, is dat je eigen fout. Hier staat dan ook het schuldgevoel centraal. Bij de allochtonen is er sprake van een Wij-cultuur, deze maatschappij is collectief en beschouwen loyaliteit en gehoorzaamheid als waarden. Als hier iets fout gedaan wordt, dan heeft dat gevolgen voor de gehele groep. Daarom treedt hier eerder een schaamtegevoel op. Een te sterke sociale controle bemoeilijkt bepaalde veranderingsprocessen. De sociale status die men bij de F-cultuur vindt is bij de mensen van een bepaalde leeftijd en van mannelijk geslacht. In het leven van de traditionele moslims nemen de ouders een heel centrale plaats in. En de man zijn wereld vind vooral buitenshuis plaats, terwijl de vrouw de dominante figuur is binnen het gezin.

Waar de joods-christelijke leer de maximale ontplooiing van iemands talenten voorop staat, overheerst in traditie van de islam een meer gelaten houding van aanvaarding en overgave. Volgens de terminologie van Pinto wordt de mediterrane islamcultuur ook wel de F-cultuur genoemd. een F-cultuur staat voor fijnmazige structuur waarin posities

en rollen strikt en hiërarchisch geordend zijn. Tegenover de F-cultuur staat de G-cultuur, die gekenmerkt wordt door een grofmazige structuur.

Het gevaar van zowel het model van Pinto als dat van Triandis bestaat erin dat men over culturele groepen in stereotypen en karikaturen gaat denken. Pinto benadrukt zelf dat culturen in wezen nooit helemaal G of F zijn, zeker niet als ze deel uitmaken van een multiculturele samenleving. Twee andere tekortkomingen van deze modellen zijn dat ze beide geen verklaring hebben voor de gedragsvariaties binnen en tussen culturen, en dat culturen erg statisch worden voorgesteld.

Normen

Normen zijn afhankelijk van in welke cultuur je leeft. Een norm is een min of meer bindende verwachting inzake het (niet-)handelen van de samenleving of een groepering ervan. Een essentieel kenmerk van normen is dat als men ervan afwijkt, de omstanders hem op een of andere manier bestraffen. Normen zijn vaak in twee opzichten een verwachting ten aanzien van het gedrag: Men behoort bepaalde waarden te realiseren, en bovendien door middel van een geijkte manier van doen. Er zijn 2 soorten normen:

1. Geboden en verboden: Dit is een beloning versus sanctie. Vaak worden we ons van waarden en normen pas bewust bij straffen en beloning.
2. Taboes: Dit zijn extreme vormen van een verbod. Niet alleen bepaalde handelingen zijn verboden, maar soms zelfs ook gewoon om er over te spreken.

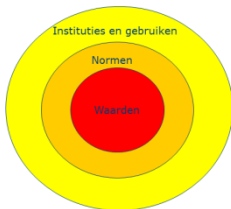
Min of meer bindende verwachtingen: niet alle normen zijn ook gegoten in wetten of officiële regels

- Regels en wetten waarvoor vele burgers maar weinig begrip kunnen opbrengen, maar waarvan overtreding wel strafbaar is.
- Mensen kunnen een bepaalde norm belangrijk vinden zonder dat zij bij overtreding ervan naar de politie stappen.

We worden niet geboren met normen en waarden. Dit zijn externe mechanismen die intern worden door onze opvoeding. Het zijn andere mensen die ons leren wat we belangrijk moeten vinden, en dat gaan we dan ook belangrijk vinden. Dit noemt socialisatie, het zich eigen maken van sociale afspraken. We hebben twee vormen:

1. Primaire socialisatie: Dit gaat via het gezin.
2. Secundaire socialisatie: Dit gebeurt als we ouder worden, en gebeurt via school en leeftijdsgenoten.

Instituties

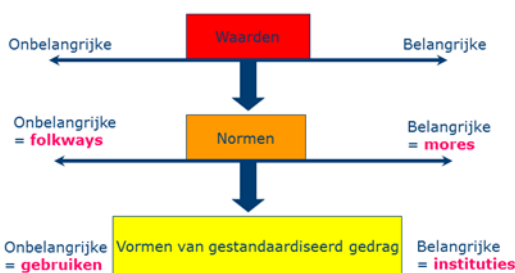
Institutie is een vast, collectief bepaald gedragspatroon; geheel van met elkaar samenhangende gedragsregels (normen) op een bepaald levensgebied. Institutionaliseren is het proces waarbij bepaalde gedragsvormen algemeen gangbaar worden. Het belang van institutionalisering is om met elkaar te kunnen samenleven, regelmaat en orde, anticiperen mogelijk maken. Sommige zijn wettelijk en andere niet. Volgens sommigen helpen instituties mensen hun

individuele behoeften op een sociaal aanvaardbare wijze te bevredigen. Andere menen dat instituties ervoor zorgen dat in maatschappelijke behoeften wordt voorzien. In het sociaal leven komt het veelvuldig tot standaardisering/ institutionalisering van gedragsvormen, die mensen dan ook behoren na te leven. Dat hangt samen met het feit dat samenleven en samenwerken erg moeilijk wordt als mensen niet in zekere mate op elkaars gedrag kunnen vooruitlopen.

In veel situaties blijkt die berekenbaarheid van andermans gedrag een waarde op zich te zijn. vooruitlopen (anticiperen) op andermans gedrag is echter alleen maar mogelijk bij een zekere beperking van het in principe zeer groot aantal manieren waarop een bepaalde waarde gerealiseerd zou kunnen worden. Veel instituties worden zo belangrijk geacht dat ze zelfs wettelijk zijn vastgelegd en voorgeschreven. Andere zijn informeel of gelden slechts voor leden van bepaalde groepen of organisaties. Evenals waarden en normen doorlopen ook instituties een scala van zeer onbelangrijk

(gebruiken) binnen de samenleving tot zeer belangrijk (instituties). Gebruiken zijn confectie-oplossingen voor dagelijks voorkomende sociale situaties, maar zij zijn niet erg belangrijk.

De betekenis van de waarden voor de leden van de samenleving varieert van zeer onbelangrijk tot uitermate belangrijk. Er bestaat in feite een waardehiërarchie. Daardoor variëren ook de

normen en instituties naar hun betekenis voor de samenleving. Niet alle bestaande normen hebben betrekking op voor de samenleving even belangrijke zaken.

Durkheim beschouwde normen en waarden eerst iets als drang, namelijk van de sociale omgeving op het individu. Maar geleidelijk aan kwam hij tot het inzicht, dat de belangrijkste niet zozeer deze dwang van buitenaf is, maar dat wat we tegenwoordig internalisatie noemen. Daarbij worden de waarden en normen aanvankelijk geheel buiten een mens bestaan, langzamerhand door hem geabsorbeerd.

Het ontstaan van waarden, normen en instituties

De waarden, normen en instituties zijn vaak geleden ontstaan. Van zodra mensen duurzaam zijn gaan samenleven zijn deze mechanismen ontstaan. Ook materiele omstandigheden van belang, uit onderzoek blijkt dat ouders van een verschillende sociale-economische status, dezelfde waarden belangrijk vinden, maar dan in een andere volgorde. Het verschil in collectivistische-individualistische waarden hangt ook vaak samen met de sociale-economische status. "Het is niet het bewustzijn van mensen dat hun zijn, maar omgekeerd hun maatschappelijk zijn dat hun bewustzijn bepaalt".

Materialisten

Sommige idealisten menen dat sociale werkelijkheid in de hoofden zit van de mensen en bestaat uit ideeën en opvattingen van mensen en groepen. Anderen, de materialisten, gaan ervan uit dat zulke ideeën en opvattingen slechts een weerspiegelingen of producten zijn van de materiele omstandigheden waaronder mensen leven.

Materialisme zijn ideeën en opvattingen zijn weerspiegeling van materiele omstandigheden waarin mensen leven. De sociale werkelijkheid wordt verandert naar individuele ideeën. Een prototype hiervan is Marx. Er waren bezits- en machtsverhoudingen, arbeidsomstandigheden. Het ging tussen de kapitalisten en proletariërs. Later genuanceerd door Friedrich Engels: niet louter economisch, ook juridische, politieke, religieuze verhoudingen. Hoezeer de opvattingen van mensen inderdaad aan hun sociale-economische omstandigheden gebonden (kunnen) zijn, is uit later onderzoek gebleken. Hoe hoger het sociale niveau van de ouders was, des te meer legden ze de nadruk op waarden die verband houden met de zelfstandigheid en individuele ontplooiing van het kind. Hoe lager het niveau was, des te meer nadruk legden ze op gehoorzaamheid en conformeren aan uiterlijk gezag.

In plaats van de alles bepalende economische oorzaak is er volgens Engels sprake van een wisselwerking tussen enerzijds politieke, juridische, godsdienstige en kunstzinnige denkbeelden en anderzijds materiele omstandigheden. Die wisselwerking vindt plaats op basis van de zich 'in laatste instantie' steeds doorzettende economische noodwendigheid. De formulering in laatste instantie is zeer rekbaar. Daardoor ligt het verband tussen materiele omstandigheden en opvattingen soms zo ver in het verleden dat het nog nauwelijks interessant is. Een materialistisch gezichtspunt geeft echter wel de mogelijkheid om duidelijk te maken dat bepaalde waarden en normen 'uit de tijd' kunnen zijn.

Ideologen

Er tegenover staat het idealisme. Een sociale werkelijkheid ontstaat onder begeleiding van ideeën en opvattingen van mensen. Het prototype hiervan is Weber. Hij deed onderzoek naar het ontstaan van het kapitalisme in het Westen. De oorzaak ervan was het Calvinisme, dit was een vorm van het protestantisme. (Later bekritiseerd en genuanceerd). Soms blijkt het ook dat opvattingen van mensen hun sociale-economische omstandigheden ingrijpend kunnen beïnvloeden. Weber toonden aan dat waarden en normen niet alleen producten zijn van maatschappelijke omstandigheden, maar ook andersom. Kort samengevat komt Webers stelling erop neer dat het calvinisme door de grote ethische waarde die het aan het beroep toekende, door zijn nadruk op het gebod om te woekeren met de talenten die de mens zijn gegeven, waardoor hij zich sterk rationeel gedraagt, en door zijn eis tot sober leven in belangrijke mate heeft bijgedragen aan het kapitalisme. Webers opmerking verwees naar het ideologische karakter dat de godsdienst als rechtvaardiging van het gedrag van mensen kan hebben.

Ook op tal van andere gebieden heeft men de invloed van godsdienstige opvattingen en de daardoor veroorzaakte verschillen geconstateerd. Deze hingen zowel samen met de verschillende waarden en normen als met de mate waarin sociale gebondenheid en geborgenheid bij de onderscheiden kerken en niet-kerkelijke groeperingen onderling verschillen. Intussen blijken in zeer veel gevallen toch de materiele omstandigheden van grote en vaak zelfs doorslaggevende betekenis te zijn. Naarmate de materiele omstandigheden van mensen en groeperingen veranderen, wijzigen zich na verloop van tijd meestal ook hun normen en waarden.

Vertraging

Waarden en normen kunnen soms te snel veranderen, maar soms ook te traag. Deze vertraging kan spanningen opleveren. Op de vraag waarom waarden, normen en instituties blijven voortbestaan zijn verschillende antwoorden mogelijk:

1. Een verklaring hiervoor is de geestelijke traagheid: Mensen zijn er zich niet van bewust dat hun situatie veranderd is.
2. Deze normen en waarden waar de mensen zich aan vastklampen geeft hen een gevoel van psychische zekerheid. De situatie wordt nog ingewikkelder als het daarbij gaat om morele en levensbeschouwelijke opvattingen.
3. Nog een reden waarom mensen de normen en waarden niet willen opgeven is omdat er eigen belangen van bepaalde mensen er bij te kijk komen.

Consensus en dissensus

Consensus

Consensus en dissensus. Het is niet zo dat er tussen alle leden van een samenleving of subgroep ervan consensus (overeenkomst) is over waarden, normen en instituties. Algemeen gezegd gaat het bij consensus om het idee dat mensen dezelfde waarden en normen onderschrijven en zich daaraan gebonden achten, niet alleen rationeel, maar (vooral) ook gevoelsmatig. Meer specifiek kunnen we twee varianten van consensus onderscheiden:

Ulrike Lorent

1. De eerste visie gaat uit van individuele mensen: Hoe meer mensen dezelfde waarden en normen onderschrijven, des te meer wordt er van een maatschappij of groep gezegd dat daarin consensus heerst.
2. In de tweede visie wordt de consensus daarentegen opgevat als een eigenschap van een samenleving of groep.

Er zijn ook gradaties van consensus die gemaakt werden door Lincoln:

- Universals: Cultuurelementen die door iedereen worden gedeeld.
- Specialties: Typerend voor leden van bepaalde groeperingen binnen een samenleving.
- Alternatives: Cultuurelementen die iedereen vrij kan kiezen.

Er kan een discrepantie ontstaan tussen de feitelijke en de veronderstelde consensus. Een veronderstelde consensus heeft een specifieke vorm: Plurastic ignorance: Dit is ten onrechte een consensus over waarden en normen overschatten en hun eigen gedrag als een uitzondering en dus overtreding beschouwen waarover ze zich schuldig voelen. Waarden zijn vaak erg algemeen zodat er vaak een consensus is over de waarde, maar niet over de invulling ervan.

Dissensus

Hoe minder universals, hoe minder consensus er is, en hoe meer dissensus. Dit is een situatie waarin een gebrek is aan overeenstemming. Dit kan leiden tot anomie. Letterlijk betekent dit normloosheid. Het is het ontregeld zijn van een samenleving waarin traditionele normen en waarden ondermijnd worden en niet of nauwelijks vervangen worden door nieuwe. Dit kan dan weer leiden tot angst en wanhoop. In het algemeen kan dit dus leiden tot anomie. Anomie is het ontregeld zijn van de samenleving ten gevolge van het ontbreken van de normen die aan de veronderstelde onbeperkte individuele verlangens van mensen een bovengrens stellen. Volgens Durkheim is anomie vooral een kwaad omdat de samenleving eronder lijdt. Terwijl Merton anomie opvat als "Het niet op elkaar afgestemd zijn van cultuur en structuur". Hij bedoelt daarmee de spanning tussen bepaalde waarden, normen en idealen enerzijds, en de beperkte middelen en mogelijkheden die aan veel mensen in hun sociale situatie ontbreken om aan die eisen te voldoen.

Het is duidelijk dat (te veel) dissensus en anomie de samenhang van een groepering of samenleving ondermijnen. Daar staat tegenover dat behalve consensus ook andere dingen die samenhang kunnen bevorderen. Een daarvan is bedreiging van buitenaf.

Hoofdstuk 4: Posities en rollen

Sociale posities

Iedere maatschappij en vele groeperingen en netwerken daarbinnen kennen verschillende posities die door mensen moeten worden bezet. Een positie is de plaats die iemand in de maatschappij of de groep inneemt in verhouding tot andere posities. Naarmate een maatschappij gecompliceerder wordt, neemt het aantal posities en verscheidenheid ervan toe. Daarmee wordt de overzichtelijkheid en de duidelijkheid minder.

Linton maakte een onderscheid tussen posities die toegewezen zijn, en welke je verworven hebt. Toegewezen posities zijn posities waar je zelf niet voor gekozen hebt, dit is automatisch gebeurd (Bv. Vrouw zijn). Verworven posities zijn dingen die je typeren en waarvoor je hebt gekozen in de maatschappij. Wat voor het verkrijgen van een bepaalde positie als criterium geldt is een kwestie van maatschappelijke definiëring. Marx formuleerde het als "Alleen de maatschappelijke overeenstemming maakt van de geboorte van een bepaald mens een koning". Niet alle verworven posities worden in dezelfde mate verworven. Posities kunnen 3 vormen aannemen:

1. Tijdelijk (Vb. Werknemer)
2. Levenslang (Vb. Moeder)
3. Vluchtig (Vb. Klant).

Er is ook een overgang tussen posities. Dit kan discontinu (Vb. Plots promotie maken) of continu (Vb. Volwassen worden). In het geval van continu zijn er verschillen bij culturen. In sommige culturen zeggen op een bepaalde leeftijd, en nu ben je volwassenen. Dit gebeurt dus expliciet. Hier in België gebeurt dit impliciet. Het feit dat verschillende mensen verschillende posities bezetten, is sociologisch in 3 opzichten relevant:

1. Mensen worden door anderen naar hun posities gewaardeerd.
2. Op grond van hun posities wordt een bepaald gedrag van hen verwacht.
3. Iedere positie brengt rechten en plichten tegenover anderen met zich mee.

Status en aanzien

Als men aan een positie gekoppelde waardering op het oog heeft, spreken sociologen van een sociale status. Status, ook wel prestige genoemd, is geen eigenschap van de mens zelf. Status is een sociale waardering die door andere mensen wordt toegekend en wel aan een positiestatus van de persoon die deze positie op een gegeven moment bezet. Verder is status relatief. De sociale status of prestige staat los van de persoon, aanzien daarentegen is de mate van waardering die men heeft voor de wijze waarop hij zijn rol vervult.

Sociale rollen

Aan iedere positie wordt in de maatschappij een aantal rechten en verplichtingen toegekend. Van mensen wordt in principe verwacht dat zij zich gedragen in overeenstemming met de rechten en plichten die aan hun posities zijn toegekend. Wij verwachten (norm) van de bekleder van een positie, dat hij zich zal gedragen die overeenkomstig zijn met bepaalde waarden. Anderzijds verwachten we ook dat hij op een bepaalde, van tevoren bekende wijze zal handelen (institutioneel gedrag), overeenkomstig bij de positie van de behorende verwachtingen.

De rol is dus een specifieke norm: Meer of minder bindende verwachtingen ten aanzien van het gedrag. Maar nu expliciet gekoppeld aan een bepaalde positie, waaraan de bekleder van die positie geacht wordt op een geijkte wijze tegemoet te komen. De rol als specifieke norm is (meestal) een tweezijdige verwachting: Men behoort bepaalde waarden te realiseren en men behoort dat dan op een geijkte manier te doen.

Nu hoort men vaak dat mensen hun sociale rollen spelen, maar het lijkt ons juist om te spreken van het vervullen van rollen: waarden, normen en vormen van geïnstitutionaliseerd gedrag die samenhangen met een bepaalde positie, kunnen even goed worden geïnternaliseerd als alle andere waarden, normen en instituties. In het vervullen van rollen kan iemand toch zichzelf zijn. Het is waarschijnlijk dat mensen met bepaalde karaktereigenschappen zich meer tot de ene positie aangetrokken voelen, dan tot de andere. Maar het is andersom ook waar dat het bekleden van een bepaalde positie en het regelmatig vervullen van de bijbehorende rollen op den duur een stempel op de persoonlijkheid drukken.

Uiteraard zijn er gevallen waarin iemand alleen aan de verwachtingen van anderen tegemoet komt, omdat hij negatieve sancties vreest en/of positieve sancties begeert. Alleen in die gevallen kan men met recht spreken van het spelen van een rol. Dit wordt ook wel roldistantie genoemd.

Rollen zijn gekoppeld aan relaties. Als men zegt dat aan iedere positie rechten en plichten zijn verbonden, dan betekent dit dat de plichten van A de verwachtingen van B zijn, waaraan A hoort de voldoen en omgekeerd. Strikt genomen behoren dus alleen plichten tot de rol. De interactie verloopt soepel als deelnemers zich volgens de verwachtingen gedragen.

Beperkingen van het rolbegrip

Er zijn kritieken op de roltheorie. Ten eerste kent niet iedereen in onze maatschappij de bestaande posities en rollen. Ten tweede is men er niet geheel over eens hoe iemand zich behoort te gedragen in een bepaalde positie. Sommige sociologen hebben de mate van consensus overschat. In de analyse van de kapitalistische maatschappij die Mr maakte, maakte hij veelvuldig gebruik van theateruitdrukkingen. Hij deed dat om duidelijk te maken hoezeer mensen vervreemd geraken in de maatschappij. Uiteindelijk kan je ook de conclusie trekken dat het rolbegrip wel degelijk bruikbaar kan zijn. Maar men moet de toepassing ervan beperken en wel tot die situaties waarin:

- Een zekere mate van overeenstemming over de inhoud van een bepaalde rol nog bestaat.
- Mensen gestuurd worden door hun rollen als gevolg van een bepaalde mate van dwang.

Toch laten rollen vaak een zekere ruimte voor een persoonlijke interpretatie. Vaak eist men het geven van een persoonlijke vorm aan het rolgedrag. Aan de andere kant ervaren mensen vooral in hun rollen de sociale druk van hun medemensen. Door deze vermenging van psychische en sociale elementen wordt de rol vaak het snijpunt tussen het individu en de samenleving genoemd. sommige posities ontstaan at hoc, zodat eigenlijk niemand nog weet welke rol er bij toebehoort. Andere posities bestaan al langer. Daardoor is de bijbehorende rol duidelijker omschreven. Hoe belangrijk rollen voor de interactie ook kunnen zijn, is er toch meer in het geding. Eigenlijk leven we op de perceptie van elkaars rolvulling.

Rollenconflicten

Er bestaat ook ten aanzien van allerlei rollen vaak een zekere mate van dissensus. Hier komt nog bij dat een positie doorgaans verschillende rollen horen, en iemand bij het vervullen van die rollen eenzijdig de nadruk kan leggen op een bepaalde rol, ten koste van de andere. Bovendien bieden rollen een zekere speelruimte: Men kan er tot een zekere hoogte een eigen interpretatie aan geven. Daardoor kan iemands roloppvatting – de wijze waarop iemand meent zijn rol te vervullen – afwijken

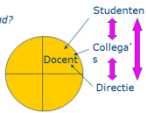
Ulrike Lorent

van de verwachtingen die anderen van hem hebben. Dat leidt makkelijk tot conflicten. In de interactie tussen mensen kunnen zich zo verschillende problemen voordoen, die duidelijk van elkaar te onderscheiden zijn:

1. Vanuit 1 positie heeft een mens meestal te maken met andere mensen die onderling verschillende posities bekleden. Bij een positie behoren dus verschillende rollen. Dit wordt een rollenset genoemd. Intern rolconflict: is een tegenstrijdige verwachtingen (met betrekking te vervullen rollen) ten aanzien van een positie die iemand bekleedt. Alle personen met wie iemand in een bepaalde positie te maken heeft, kunnen tegenstrijdige verwachtingen hebben ten aanzien van zijn gedrag.

- **Intern rolconflict** = tegenstrijdige verwachtingen (mbt te vervullen rollen) ten aanzien van één positie die iemand bekleedt

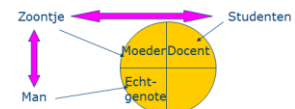
Vb: iedereen geslaagd?

2. Extern rolconflict: zijn tegenstrijdige verwachtingen (met betrekking tot te vervullen rollen) ten aanzien van verschillende posities die iemand bekleedt. Hier vraagt men zich af aan welke verwachtingen hij nu in zijn gedrag moet voldoen. Hij wordt geconfronteerd met tegenstrijdige eisen en verwachtingen, op grond van het feit dat hij 2 (of meer) verschillende posities bekleedt. Omdat het steeds moeten verdragen van spanning psychisch en sociaal moeilijk is, zal iemand in een dergelijke situatie proberen op de een of andere manier het rollenconflict op te lossen. Daartoe staat een aantal mogelijkheden toe:
 - Men kan proberen de rollen gescheiden te houden.
 - Men kan zoeken naar een compromis.
 - Men kan aan een van de rollen voorrang geven.

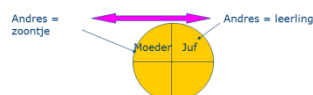
- **Extern rolconflict** = tegenstrijdige verwachtingen (mbt te vervullen rollen) tav verschillende posities die iemand bekleedt

Vb: woensdagnamiddag

- **Rollenwisseling** = verschillende posities (met bijhorende rollen) tav één en dezelfde persoon

Vb: Andres en de hond

3. Rollenwisseling: zijn verschillende posities (met bijhorende rollen) ten aanzien van een en dezelfde persoon. Het wordt steeds meer een kunst in het sociale leven de juiste rol op de juiste tijd en plaats te vervullen en zijn rollen niet te verwarren. Een veelvuldige rollenwisseling, een snel om moeten schakelen van de ene rol naar de andere is typerend voor het sociale leven in de huidige samenleving.

Rolattributen en statussymbolen

Met betrekking tot het uiterlijk van de bekleder van een positie worden vaak bepaalde verwachtingen gekoesterd: hij moet op een bepaalde wijze zijn gekleed of hij moet bepaalde voorwerpen bij zich dragen. Dit kan twee redenen hebben:

1. Als hij dit niet doet vervult hij zijn rol niet.
2. Het gaat gepaard met bepaalde verwachtingen of voorschriften over het uiterlijk om het samenspel met anderen te vergemakkelijken.

Zolang deze met posities gepaard gaande uiterlijkheden alleen utilitair zijn of herkenningmiddel, kan men het beste spreken van rolattributen. Zodra deze uiterlijkheden echter worden opgevat als meer dan aanduidingen van posities, als verwijzing naar iets anders, spreken wij van statussymbolen. Zonder dat het altijd het geval is, kan iets tegelijk een rolattribuut als een statussymbool zijn. iets kan ook een statussymbool vormen zonder dat het een rolattribuut is. Verschillen in positie en status worden door middel van rolattributen en statussymbolen uiterlijk waarneembaar gemaakt:

- Het zijn non-verbale communicatiemiddelen.
- Als zodanig fungeren rolattributen en statussymbolen ook als middelen tot sociale controle.
- Tevens wordt daarmee de sociale afstand tussen minderen en meerderen, hoger- en lager geplaatsten of deskundigen en ondeskundigen in stand gehouden.
- Rolattributen en statussymbolen beïnvloeden ook het zelfbeeld en het gevoel van eigenwaarde van de drager ervan, die trots is op zijn positie, of er zich voor schaamt.

Anonimiteit en statusstrijd

Een gevolg van status is dat statusstrijd een vorm van machtsstrijd wordt. Het feit dat zo velen elkaar in het sociale verkeer niet of nauwelijks nog kennen heeft een tweede gevolg: Mensen kunnen met rolattributen en statussymbolen gaan frauderen. Vroeger werd veel van dit soort dingen juridisch beschermd. Tegenwoordig zijn alleen militaire distinctieven en ridderorden nog officieel beschermd. Wat men heden ten dage vaak ziet gebeuren is dat er sociale controle wordt uitgeoefend op degenen die met rolattributen en statussymbolen proberen te manipuleren. Die sociale controle kan van twee kanten komen:

1. Van het milieu of de groep waaraan iemand op die manier probeert te ontsnappen.
2. Van het milieu of groepering waartoe iemand zich graag gerekend ziet, maar waar hij/zij niet erg welkom is.

Beeld en werkelijkheid

Zelfbeeld en sociale identiteit zijn nog belangrijke kenmerken. Het zelfbeeld is het beeld dat mensen van zichzelf hebben die bestaat uit de persoonlijke en sociale identiteit. Looking glass self wilt zeggen dat mensen denken hoe anderen over zich denken. En mensen sturen hun gedrag daar ook naar.

We kunnen veranderen in bepaalde posities, nl. de verworven posities. Met dit is de sociale mobiliteit verbonden. De sociale mobiliteit is de beweging van mensen of groeperen van de ene maatschappelijke laag naar de andere met betrekking tot posities. Dit kan op 2 manieren, nl. in richting en in tijdsspanne. Die mobiliteit kan binnen 1 generaties (intra-generatieel) of door een aantal generaties heen (inter-generatieel).

	Horizontaal	Verticaal
Intra-generatieel	Minister van justitie naar economie	↑ Promotie van arbeider naar manager ↓ Werkloos worden
Inter-generatieel	Vader notaris, zoon arts	↑ vader dokwerker, zoon arts ↓ Vader notaris, zoon geen diploma

De mate van sociale mobiliteit is afhankelijk van de soort samenleving waarin je leeft. Als je in een gesloten samenleving leeft is het moeilijk. De sociale laag wordt bij de geboorte vastgelegd. In een Ulrike Lorent

open samenleving is het makkelijk om je posities te kiezen, het is gebaseerd op eigen krachten. Toch zijn er een aantal factoren die sociale mobiliteit belemmeren, bv. Woonplaats, geld, het gebrek hebben aan sociale vaardigheden, huidskleur, geslacht, seksuele geaardheid, godsdienst, naam, enz. je kan op een negatieve manier gediscrimineerd worden. Dus ongelijke behandelingen met de bedoeling om schade aan te richten. Naast negatieve discriminatie heb je ook positieve discriminatie, dit zijn ongelijke behandelingen om ongelijkheid te voorkomen.

Naast sociale mobiliteit heb je ook nog culturele mobiliteit. Elke maatschappelijke laag heeft eigen cultuurkenmerken. Je andere normen, waarden, rolattributen, enz. cultuurgoederen blijven niet altijd in dezelfde laag. Je hebt neerwaartse culturele mobiliteit en opwaartse culturele mobiliteit. De lagere klassen willen hoger gaan, maar de hogere klassen willen afstand bewaren.

Stereotypen

Het stereotype is de min of meer gefixeerde en daarom moeilijk te veranderen voorstelling over de leden van een bepaalde groepering waartoe men de ontmoette medemens rekent. Iemand wordt dan niet meer ontmoet als persoon, maar slechts als vertegenwoordiger van een bepaalde groepering en behept met alle slechte eigenschappen die aan die groep worden toegedicht. Stereotypen maken dus deel uit van het referentiekader. Stereotypen worden geleerd door andere mensen, die deze al hebben. Dat leren gebeurt soms opzettelijk, maar vaak ook ongewild en ongemerkt.

Behalve gebrek aan kennis spelen emoties ook een grote rol bij het stereotyperen. We spreken van vooroordelen wanneer mensen hardnekkig blijven vasthouden aan negatieve stereotypen, zelfs wanneer men hen met de feiten confronteert. Een belangrijk aspect van het stereotype is nog dat het vaak zelfversterkend werkt: Door de verwachting van het gedrag van de ander dwingt men hem als het ware om aan dat beeld te voldoen. Naarmate het dagelijkse aantal sociale contacten toeneemt, groeit voor de mensen ook de behoefte aan stereotypen op grond waarvan men de al dan niet ontmoette medemens 'gemakkelijk' ergens bij meent te kunnen indelen.

Hoofdstuk 5: Sociale ongelijkheid

Soorten verschillen van sociale ongelijkheid

Er zijn verschillende soorten ongelijkheden. Er zijn natuurlijke verschillen (bruine ogen vs. blauwe ogen). Hierbij heb je sociale soortverschillen. Dit heeft betrekking tot de posities en rollen (Bv. Bakker-Kapper). Je hebt relaties van nevenschikking. Er is sociale differentiatie. Een andere ongelijkheid zijn de rangverschillen, hierbij heb je sociale rangverschillen met betrekking tot posities en rollen. Hier zijn er relaties van onder- en boven-schikking of hiërarchie. Hier heb je een sociale ongelijkheid in de zin van sociale stratificatie.

	Hiërarchie?	
Breuklijnen? = afbakening	Nee	Ja
Nee	Sociale differentiatie	Sociale ongelijkheid/ Sociale stratificatie
Ja	Sociale fragmentering Vb: China Town	Sociale uitsluiting Cf: ladder zonder sporten

5. Sociale ongelijkheid

Sociale ongelijkheid is een toestand in de samenleving of een deel van de samenleving waarbij sprake is van ongelijk gewaardeerde posities die hiërarchisch geordend zijn. ongelijk gewaardeerde posities geven soms ook ongelijke sociale statussen. We hebben een hiërarchische opeenstapeling van lagen. Dit is een sociale stratificatie met ongeveer gelijkwaardige posities binnen elke laag, maar niet tussen de lagen.

Van sociale ongelijkheid naar sociale uitsluiting

Is er een mogelijkheid van sociale mobiliteit? Dit hangt af van de breuklijnen. In de open samenlevingen zijn er minder breuklijnen, dan gesloten samenlevingen. Sociale ongelijkheid kan soms ook voortbouwen op natuurlijke soort- en rangverschillen, evenals op sociale verschillen. Het anders behandelen en waarderen van mensen, wordt sociale discriminatie genoemd.

Niet enkel is de hiërarchie van belang maar ook of er al dan niet breuklijnen zijn. Er zijn 4 soorten van sociale verschillen. Sociale uitsluiting wordt altijd geassocieerd met een dominante groep, en de kloof kan niet op eigen kracht overbrugd worden. Er is sprake van sociale fragmentering in een (deel van de) samenleving op basis van nevenschikking, terwijl er tegelijk ook sprake is van breuklijnen. Het gaat om sociale posities die hiërarchisch geordend zijn, maar waarbij sociale mobiliteit in principe wel mogelijk is. Sociale uitsluiting ontstaat wanneer de bestudeerde eenheden niet enkel in een hiërarchische verhouding tot elkaar staan, maar bovendien van elkaar gescheiden worden door duidelijke breuklijnen.

Hierbij gaat het om grote kloven. Dat veronderstelt de aanwezigheid van twee elementen. Ten eerste dat er in de samenleving individuen of groepen aanwezig zijn die een duidelijk dominante positie innemen ten aanzien van ondergeschikte individuen of groepen. Een tweede dat de afstand tussen beide niet door de lager gesitueerden overbrugd kan worden, omdat ze over te weinig middelen beschikken in de vorm van financieel of psychosociaal kapitaal. De mate van sociale mobiliteit is afhankelijk van de openheid van een samenleving. In gesloten samenlevingen is er weinig ruimte tot sociale mobiliteit, omdat de sociale laag waarin iemand zich bevindt bij de geboorte is vastgelegd. De vormen van sociale uitsluiting komen daarom vooral voor in gesloten samenlevingen.

Sociale ongelijkheid door de eeuwen heen

Sociale ongelijkheid door de eeuwen heen. Afhankelijk van de tijd en de plaats worden andere begrippen gebruikt om sociale ongelijkheid te beschrijven zoals standen, kasten, klassen, sociale klassen, enz. de standenmaatschappij is een maatschappij waarin de hiërarchische ordening van sociale lagen vooral wordt bepaald door afkomst en ingevuld door sociaal aanzien en maatschappelijke positie.

Standen

Vanaf de Middeleeuwen tot aan de Franse revolutie overheerste in West-Europa de standenmaatschappij. De standenmaatschappij, door god gewilde orde, was opgebouwd uit verschillende lagen, elk met haar eigen privileges en plichten ten aanzien van de andere standen. Sommige daarvan waren verankerd in de wet. In tegenstelling tot een kastensysteem liet een standensysteem tot op zekere hoogte sociale mobiliteit toe, Vb. trouwen met iemand van een hogere rang.

Kasten

De kastenmaatschappij is een maatschappij die bestaat uit hiërarchische gerangschikte en gesloten groeperingen op basis van afkomst. Er zijn gesloten groeperingen. Je wordt erin geboren en je blijft erin. Er zijn talrijke regels die ervoor zorgen dat de verschillende kasten van elkaar gescheiden blijven. Er zijn minder bekende kastensystemen zoals de apartheidsregime van Zuid-Afrika. De blanke hadden daar alle macht.

Klassen

Klassen zijn een verschillende groepering op basis van economische posities. Je hebt 2 klassen de kapitalisten versus het proletariaat. De middenklasse is slechts tijdelijk (> proletarisering). Beiden staan diametraal tegenover elkaar. Er is dus sprake van een klassenstrijd. Hier is zo goed als geen sociale mobiliteit mogelijk. Dan heb je nog de sociale klasse, dit is de groepering mensen die posities bekleden met een ongeveer gelijke status/sociale waardering. De posities zijn dus breder dan enkel met betrekking tot productiemiddelen (Marx) op basis van inkomen, vermogen, beroep, onderwijsniveau en levensstijl.

Het verschil tussen klassen en sociale klassen is dat er een marktpositie is. Het gaat niet om wat iemand heeft (klasse), maar wel wat iemand kan (sociale klasse). Het gaat dus over de verhouding tussen vaardigheden en competenties versus bepaalde schaarscriteria. Er is een onderklasse-middenklasse-bovenklasse. Een tweede verschil zijn toegewezen en verworven posities. De sociale mobiliteit is in principe mogelijk. Een derde verschil is de individuele prestatiegerichtheid. En als laatste heb je de minder politiek geladen dan Marx' klassenbegrip. Je hebt werkgevers versus werknemers en sociaal overleg, sociale partners, enz. Er zijn dus wederzijdse rechten en plichten. Een vierde kenmerk is tenslotte dat het begrip 'sociale klasse' minder politiek geladen is dan het marxistische klassenbegrip.

Is sociale ongelijkheid een probleem?

Is de sociale ongelijkheid een probleem? Voor sommigen wel, maar voor anderen niet. Dit is afhankelijk van welk maatschappijbeeld je hebt. Er zijn 3 soorten maatschappijbeelden:

1. **Organicistisch maatschappijbeeld:** Verschillende ledematen, organen, ... vormen samen een geheel. Iedereen is nodig. Maar sommige organen zijn belangrijker dan anderen. Dus ergens is sociale ongelijkheid gerechtvaardigd, want sommige maatschappelijke posities zijn belangrijker dan andere. Dit is afhankelijk van de noden van een samenleving en de waardenhiërarchie van een samenleving, onder andere ook de mate van opleiding en talent die nodig zijn om een positie te kunnen innemen. (kennismaatschappij). Hierbij is ook een verschil in beloning.
2. **Liberaal maatschappijbeeld:** Iedereen heeft gelijke kansen omdat we leven in een vrije markt. Iedereen kan worden wat hij wil als hij er maar genoeg voor doet. Ieder wordt geboren met bepaalde talenten en ieder moet de vrijheid krijgen om die maximaal te ontplooiën. Er is dus een maximale inzet want dit komt iedereen te goede. Iedereen heeft de vrijheid te worden wat hij wil. Het is belangrijk dat je de juiste keuze maakt.
Maatschappelijke ongelijkheid is gerechtvaardigd zolang het het gevolg is van het vrije spel

van vraag en aanbod. Je hebt dan een grotere verdienste voor posities waar er een grotere nood aan is en ze is de beloning voor de prestaties die geleverd moeten worden. De liberale maatschappijvisie heeft als uitgangspunt dat iedereen met bepaalde talenten geboren wordt, en dat eenieder de vrijheid moet krijgen om deze maximaal te ontplooien. Achterliggend is er het idee dat wie nu eenmaal meer talenten heeft meegekregen dan anderen, ook meer mogelijkheden moet krijgen om deze te ontwikkelen, omdat dit de samenleving als geheel ten goede zal komen.

3. Egalitaire maatschappijbeeld: De grondgedachte ervan is dat sociale ongelijkheid geen natuurlijk gegeven is, maar het product van historische ontwikkelingen die tot sociaal onrechtvaardige toestanden hebben geleid. Volgens het egalitaire beginsel is sociale ongelijkheid enkel te rechtvaardigen wanneer ze voortkomt uit de honorering voor ongelijke inspanning.

Sociale ongelijkheid in onze hedendaagse samenleving

Ook in onze maatschappij is er sprake van sociale ongelijkheid. In de arbeidsmarkt zitten er verschillen in verloning, zoals de gouden handdruk. Maar ook in de bezettingsraad van posities op basis van geslacht: Het glazen plafond. Of op basis van de seksuele geaardheid: Het roze plafond. Ook op basis van etniciteit is er sociale ongelijkheid, mensen van niet-Belgische origine hebben minder kans op de arbeidsmarkt. Bij sociale ongelijkheid zijn 2 dingen belangrijk:

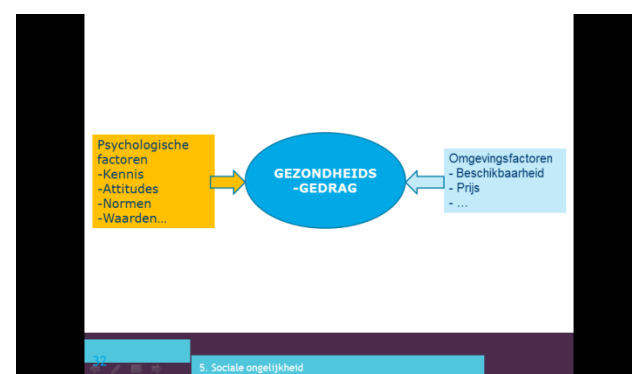
1. Armoede: is een netwerk van sociale uitsluitingen. Het strekt zich uit over meerdere gebieden van het individuele en collectieve bestaan, dermate dat de armen gescheiden worden van de algemeen aanvaarde leefpatronen van de samenleving. Deze kloof kunnen ze niet op eigen kracht over bruggen. Dit netwerk is een vicieuze cirkel en het niet op eigen kracht is een transgeneratieel karakter.

Armoede gaat frequent gepaard met werkloosheid. Ook een slechte woonsituatie is een factor die het armoederisico zowel verhoogt als er zelf vaak uitvloeit. Een gebrekkig wooncomfort draagt dan weer bij tot een ongunstige gezondheidssituatie.

Gezondheid is slechter bij armoede en andere factoren. Er is een hogere ziekte en sterftcijfer. Er is een hoger gemiddeld gebruik van artsen en ziekenhuizen, maar er is een lager gemiddeld gebruik van gespecialiseerde gezondheidszorg, hoewel er soms meer nood aan is. Een verklaring hiervoor is dat er sprake is van risicogedrag (zoals roken, voeding, beweging, enz.).

Op juridisch vlak is er ook een verschil tussen mensen van armoede en niet in armoede leven. Ze komen vaker in aanraking met het gerecht. Er is weinig tot geen netwerk om in de kluwen van technisch jargon en bureaucratie wegwijs te vinden. Op het politieke en socio-culturele verenigingsleven heb je het referentiekader.

Centraal in de vicieuze cirkel staan vaak gebrekkige financiële problemen. Daarom wordt armoede vaak geoperationaliseerd in termen van de armoedegrens. De armoedegrens drukt het inkomen uit

DE VICIEUZE CIRKEL VAN ARMOEDE

waarvan men veronderstelt dat het minimaal nodig is om een bepaalde samenleving sociaal te kunnen overleven. En dit wordt dan bepaald op een bepaalde parameters zoals, geslacht, leeftijd, aantal kinderen, burgerlijke staat, enz. Er zijn een aantal risicogroepen die onder die armoedegrens kunnen vallen, zoals het gezinshoofd werkloos wordt, ziekte, enz. en deze factoren werken ook eens

cumulatief. Er zijn een paar verklaringsmodellen voor de armoede.

Vranken en Henderickx onderscheiden 4 types verklaringen, die vaak in de mond worden genomen. Ze gaan terug op 2 dimensies: enerzijds de mate waarin de oorzaak bij het individu dan wel bij de maatschappij gezocht wordt, en anderzijds de mate waarin de verantwoordelijkheid daarbij aan interne of aan externe factoren wordt toegeschreven. In het individuele schuldmodel wordt de verantwoordelijkheid voor de armoede volledig bij de betrokkene zelf gelegd. In het individueel ongeval model wordt de oorzaak ook wel bij het individu gesitueerd, maar het verdict is milder. Volgens deze benadering kunnen mensen in een sukkelstraatje terechtkomen door persoonlijke tegenslagen waar ze zelf niets aan kunnen doen. Een derde benadering is conjunctureel van aard. Deze situeert de oorzaken wel op maatschappelijk niveau, maar ze heeft enkel aandacht voor grootschalige maatschappelijke evoluties die ons allen te beurt vallen en waar dus, op zekere hoogte, weinig aan gedaan kan worden. En wanneer het structurele oorzaken zijn, dan gaat de aandacht niet enkel naar de uiterlijke kenmerken van de armoede, maar vooral ook naar de processen in de samenleving die armoede voortbrengen en in stand houden.

	Individu	Maatschappij
Intern	Individueel schuld	Structureel
Extern	Individueel ongeval	Conjunctureel

5. Sociale ongelijkheid

Het matteüseffect verwijst naar de mechanismen in de maatschappij, waardoor men wilt proberen alles gelijk te trekken, maar werkt het omgekeerd. Hierdoor wordt de sociale ongelijkheid bestendigd.

2. Onderwijsparticipatie: Het Vlaamse onderwijssysteem heeft 2 gezichten: We hebben een sterke scolariteitsgraad: Het gemiddelde onderwijsniveau van de totale bevolking stijgt, maar nergens ter wereld is de kloof tussen de best en slechts presterende zo groot als in Vlaanderen. Sommige groepen blijven systematisch achtergesteld.

Het PISA-onderzoek is een 3-jaarlijks wereldwijd onderzoek bij 15-jarigen door OESO. Er wordt onderzoek gedaan naar 3 cognitieve domeinen, nl wiskunde, wetenschappen en leesvaardigheid. En elk jaar is er een ander accent. Globaal behoort de kwaliteit onderwijs Vlaanderen tot de wereldtop, maar specifiek behoort Vlaanderen tot de landen die een hoog gemiddeld prestatieniveau combineert met een sterke impact van SES op de prestaties. De impact van SES op de leerprestaties van leerlingen nam niet af ten opzichte van PISA 2000.

Groenez et al had onderzoek gedaan naar schoolparticipatie en schoolprestatie. In het onderzoek werden volgende socio-culturele kenmerken onderzocht:

- SES ouders.
- Ethisch-culturele afkomst.
- Gezinssituatie.
- (geslacht van kinderen).

De kans op schoolse vertraging in de derde kleuterklas is 4x groter bij kinderen van laaggeschoolde moeders dan bij die van hooggeschoolde moeders (10% tov 2.5%). De kans op vertraging in het eerste leerjaar is 8x groter bij kinderen van laaggeschoolde moeders dan bij die van hooggeschoolde moeders (20% tov 2.5%). Er is een duidelijk verband tussen scholingsgraad van de ouders en de kans op vertraging in het zesde leerjaar (31% tov 4%). 10% van de kinderen van laaggeschoolde ouders komt in het BLO terecht (tov 1.7%). 51% van de kinderen van laaggeschoolde ouders komt in BSO terecht (tov 5%). 29% van de kinderen van laaggeschoolde ouders behaalt geen diploma SO (tov 2.7%). Slechts 25% van de kinderen van laaggeschoolde ouders vat studies aan in HO en behaalt diploma HO (tov 83%).

Hier zijn structurele verklaringen voor. Het watervalstelsel van ons onderwijs. Iedereen begint bij het ASO maar zakt in verloop van tijd. Maar terug klimmen naar een hoger niveau gaat niet. Ook hebben we de concentratiescholen. Dit is de kwaliteit van de school. Ook daar kan men afvragen tot op welke hoogte mensen echt een vrije keuze maken voor de school van hun kinderen. Vooral in stedelijke regio's met een ruimer aanbod aan scholen, verkiezen mensen doorgaans scholen waar ze soortgenoten ontmoeten. Een dergelijke selectieve schoolkeuze resulteert in zogenaamde witte versus zwarte concentratiescholen. Witte scholen zijn scholen met overwegend kinderen uit de blanke middenklasse. Daarin halen leerlingen, mede door de steun die ze van thuis uit meekrijgen, gemiddeld een hoger niveau, waardoor ze beter voorbereid zijn om door te stromen naar en af te studeren in het hoger onderwijs. Met zwarte scholen worden scholen bedoeld waarvan het overgrote deel van de leerlingen van allochtone origine is. Doorgaans gaat het daarbij om kinderen en jongeren uit sociaal-economisch zwakkere milieus, die bovendien ook vaak met taalachterstand te kampen hebben.

Hoofdstuk 6: Sociale verandering

Panta: "Er is continue beweging/verandering". Ook ons denken en handelen verandert voortdurend. Meestal gaat dit geleidelijk en opvallend. Digitalisering en de verrechtsing van de samenleving zijn voorbeelden van sociale veranderingen. Soms is het ook schoksgewijs, vb. verrechtsing. De eerste 3 grote veranderingsprocessen zijn individualisering, democratisering en solidarisering. Deze zijn nauw verbonden met de waarden die de inzet van de Franse Revolutie vormden: respectievelijk vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid. Sociale veranderingen zijn veranderingen van wezenlijke karaktertrekken van (een deel van) een samenleving.

Individualisering

Individualisering heeft betrekking op het proces waarin het individu meer centraal komt te staan.

Twee betekenissen van individualisering

In strikte zin betekent individualisering een proces van toenemende verzelfstandigheid van de afzonderlijke individuen in de samenleving. Die vorm van individualisering manifesteert zich in het streven naar emancipatie, wat niet enkel gelijkheid in rechten, maar ook inzake kansen en mogelijkheden inhoudt. We verwachten erkenning en respect voor onze persoonlijke behoeften en wensen. Maar de keerzijde van de medaille is dat dit gepaard gaat met meer onzekerheid en een groot gevoel van verantwoordelijkheid voor het eigen falen.

Breder, kan individualisering ook geïnterpreteerd worden als het proces waardoor mensen zowel in hun denken als in hun handelen terugvallen op een referentiekader dat zo dicht mogelijk aansluit bij hun eigen persoon. Dat betekent niet alleen dat ze zichzelf als uitgangspunt nemen bij het be- of veroordelen van zaken die zich in de sociale werkelijkheid voltrekken, maar ook in de betrokkenheid op en de gerichtheid naar die sociale werkelijkheid in het algemeen.

Verschillende waarden van individualisering

Voorstanders, vaak mensen met een liberaal maatschappijbeeld, wijzen vooral op het bevrijdende karakter van individualisering. Voor hen betekent individualisering dat een individu loskomt van onnodige inperkende normen, verwachtingen, waarden, sociale controle en instituties.

Tegenstanders signaleren eerder het gevaar voor toenemend egoïsme, een afname van solidariteit en een vermindering van het maatschappelijke verantwoordelijkheidsbesef, dat ermee gepaard kan gaan.

De paradox van de individualisering

Een opvallende paradox is dat hoe sterker het proces van individualisering zich doorzet en hoe meer mogelijkheden mensen dus hebben om individuele keuzes te maken, des te meer ze zich als kudde-dieren gaan gedragen. Het heeft ook invloed op sociale controle. Het is niet meer zo manifest in de vorm van ouderlijk gezag en andere hiërarchische structuren, maar wel meer impliciet aanwezig die zich uit in reclame en media.

Democratisering

Democratisering heeft betrekking op een beweging waarbij hiërarchische machtsverhoudingen worden vervangen door meer gelijkwaardige verhoudingen. De meer machtigen gaan meer rekening moeten houden met de minder machtigen, op basis van normen & waarden, en rechten & plichten. Democratisering is niet enkel zichtbaar op macroniveau maar ook op meso- (bv. Onderwijs) en microniveau (bv. gezinnen). Democratie begint op macroniveau en seipelt dan door naar lagere niveaus.

Democratiseringsgolven

Het democratiseringsproces is niet zonder slag of stoot verlopen. Met het Tweede Vaticaanse Concilie (1962-1965) werd de katholieke kerk komaf gemaakt met bepaalde tradities die de ongelijkheid tussen leken en geestelijken tot dan toe in stand hadden gehouden (macro-niveau). In het onderwijs bezetten studenten universiteiten en hogescholen. Aan de Katholieke Universiteit van

Leuven kwamen Vlaamse studenten op straat om meer inspraak en onderwijs in hun eigen taal te eisen (mesoniveau). In de jaren '70 riepen feministische Dolle mina's dat ze 'baas in eigen buik' wilden zijn, om het recht op anticonceptie en abortus op te eisen (microniveau). In de jaren die erop volgden, bleek echter dat machtsverschillen vaak onmisbaar zijn voor het goede reilen en zeilen van organisaties en instituties.

Democratisering van macro- naar microniveau

De grote democratiseringsgolven van de 20ste eeuw voltrokken zich op het macroniveau van de hele samenleving, maar de gevolgen drongen ook door tot op het microniveau in het leven van alledag. Concreet uit zich dat niet alleen in het feit dat verschillende partijen meer gelijke rechten kennen en meer gehoord worden bij onderhandelingen, maar ook in hun informeler gedrag jegens elkaar.

Solidarisering

Verschillende motieven voor solidariteit

Verschillende motieven kunnen aan de basis liggen van het feit dat mensen solidair willen zijn met hun medemensen. Sommigen doen het uit oprecht altruïsme, anderen doen het op basis van hun geloof. Nog anderen solidariseren zich om een gezamenlijke tegenmacht te vormen tegen onderdrukkers en machthebbers.

Verschillende invullingen van solidarisering door de eeuwen heen

In de loop van de tijd werd het proces van solidarisering op verschillende manieren ingevuld. Tot de 19de eeuw was er veeleer sprake van een vrijblijvende vorm van caritas (letterlijk naastenliefde). Aan het einde van de 19de eeuw werd solidariteit meer georganiseerd en gestructureerd. De eerste vormen van samenwerking ontstonden met het oprichten van ziekte- en werkloosheidskassen, die later zouden uitmonden in respectievelijk de mutualiteiten of syndicaten.

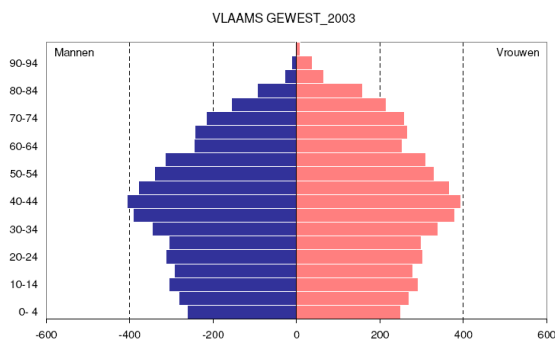
In de 20ste eeuw na de tweede Wereldoorlog en mede onder impuls van verschillende democratiseringsgolven kreeg de solidarisering een meer geïnstitutionaliseerd karakter, o.a. met de uitbouw van de welvaartstaat of beter gezegd de verzorgingsstaat. Vanaf het midden van de jaren '70 stakt de expansie, en komt de verzorgingsstaat in een crisis terecht. De verklaringen hiervoor zijn viervoudig en onderling aan elkaar gerelateerd:

1. Economische crisis. Economische recessie en laag conjunctuur.
2. Gewijzigde mentaliteit.
3. Impact van de globalisering van de economie: Door de geringere kosten op arbeid elders in de wereld, trekken bedrijven uit onze contreien weg naar zogenaamde lageloonlanden, waardoor er hier heel wat jobs verloren gaan.
4. De demografische evolutie: Demografie is de studie van de omvang, de structuur en de spreiding van de bevolking.
 - a. Vergrijzing: Wereldwijd worden mensen steeds ouder, en die trend zet zich verder. Deze trend van een groeiend aantal senioren, wordt de vergrijzing van de samenleving genoemd. Dat er minder sterfte zijn en dat mensen langer leven is te wijten aan verschillende factoren:

- Betere kwaliteit van voedsel.
 - Betere hygiënische levensomstandigheden.
 - Grote vooruitgang van de geneeskunde.
- b. Ontgroening: houdt in dat er gemiddeld minder kinderen geboren worden in verhouding tot het aantal oudere leeftijdscategorieën. Dit komt onder meer door:
- Vrouwen nu ook hogere studies kunnen aanvatten en daardoor later aan kinderen beginnen.
 - Hierdoor beginnen ze ook pas op latere leeftijd aan kinderen.
 - Koppels kiezen tegenwoordig voor een beperkter aantal kinderen.
 - En tenslotte speelt ook de algemene verminderde vruchtbaarheid een rol.

Impact op de verzorgingsstaat (Gevolg van vergrijzing en ontgroening): De groep mensen die in principe in aanmerking komen om te werken is de leeftijdscategorie van 20 tot 64 jaar. Deze groep wordt in de demografie de actieve bevolking (AB) genoemd. De mate waarin een samenleving in staat is om de kosten van de oudere bevolking te dragen, wordt uitgedrukt in de afhankelijkheidsratio (AR). Deze geeft de verhouding aan tussen de actieve bevolking enerzijds en de leeftijdscategorieën anderzijds die afhankelijk zijn van de AB voor hun sociale zekerheid anderzijds. De druk die de AB ervaart komt zowel van de bovenste categorie (gepensioneerden) als die eronder (kinderen/studenten). Voor heel wat geïndustrialiseerde landen wordt de scheve verhouding vooral bepaald door de grijze druk. Immers door de ontgroening, neemt de groene druk wel af, maar op termijn is precies dat problematisch, omdat dit betekent dat de AB op een gegeven moment te klein zal zijn om de grote druk te dragen.

Figuur 3. Leeftijdspiramides van de bevolking per gewest op 31/12/2003, per leeftijdsgroep van vijf jaar en per 10.000 inwoners

Beide demografische tendensen, vergrijzing en ontgroening, zijn ook duidelijk af te lezen uit wat men een leeftijdspiramide noemt. Dit is een grafische voorstelling van de samenstelling van de bevolking naar leeftijdsgroepen. Een studie van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap waarin een prognose wordt gemaakt van de demografische situatie in 2020, geeft aan dat zowel de vergrijzing als de ontgroening zich in de drie gewesten verder zal manifesteren, maar het sterkst in het Vlaamse. Hoe het verder moet met de sociale zekerheid, en in welke mate het

huidige systeem al dan niet kan blijven bestaan, hangt in grote mate af van het maatschappijbeeld dat men hanteert. De verschillende politieke families in België hebben daar dan ook een andere visie over. Maar een mogelijke oplossing is privatisering (afhankelijk van het maatschappijbeeld). Of egalitair: het behouden in een vorm van actieve welvaartstaat (ook afhankelijk van het maatschappijbeeld dat gehandhaafd wordt).

Technologisering

De meest recente veranderingen zijn echter op het vlak van de informatie- en communicatie-technologie. En dat omdat de impact ervan zo enorm is, wordt dit proces met een aparte term benoemd, met name de informatisering.

Informatisering

Met informatisering wordt het proces bedoeld waarbij een heel gamma aan middelen uit de informatie- en communicatietechnologie steeds meer aangewend worden voor de uitvoering van diverse activiteiten. Door het internet kan kennis op een efficiënte en goedkope manier op grote schaal verspreid worden. Die enorme toegankelijkheid heeft er mede toe geleid dat onze samenleving geëvolueerd is naar een kennismaatschappij. Een andere impact van het internet is dat de samenleving er voor een aanzienlijk deel virtueel door is geworden. Mensen zijn vooral datgene wat hun netwerken laten uitschijnen, en in een samenleving met een hoge graad van informatisering, zijn die voor een belangrijk deel ook virtueel. Op die manier kan er een verband gezien worden tussen informatisering en individualisering. Giddins stelt bovendien dat het internet een krachtig middel is in het proces van democratisering.

In die onbegrensde mogelijkheden schuilt tegelijk ook een gevaar, want het wordt steeds moeilijker om de controle te behouden over welk soort informatie door wie wordt verspreid en wie ze bereikt. Een ander gevaar van de informatisering betreft onze grote onafhankelijkheid ervan.

Democratisering van de technologisering

Democratisering is niet alleen op het niveau van de informatisering doorgedrongen, maar ook op dat van de technologische ontwikkelingen in het algemeen. Zo hebben heel wat technologieën ertoe bijgedragen dat het klassieke rolpatroon tussen mannen en vrouwen werd doorbroken.

Sociale impact van de technologisering

Door de invoering van de technologie wordt er echter ontzettend veel mogelijk, wat impliceert dat mensen voortdurend keuzes moeten maken. Giddins spreekt in dat verband van sociale reflexiviteit. Hij doelt daarmee op het feit dat we voortdurend moeten nadenken en reflecteren over de omstandigheden waarin we leven en willen leven.

Intensivering

Intensivering en hedonisme

Intensivering maakt deel uit van een cultuur met een duidelijk hedonistisch karakter. Het hedonisme is een levenshouding waarin genot als hoogste goed beschouwd wordt.

Intensivering speelt in op gecreëerde behoeften

Centraal hierin staat het individu, met al zijn lichamelijke en mentale behoeften. Veel van die behoeften zijn evenwel geen basisbehoeften, maar zijn – in zekere mate – gecreëerd door reclame en marketing. Het achterliggende idee is dat je moet consumeren om te genieten. Men spreekt in dat verband van een consumptiemaatschappij. De lichamelijke behoeften situeren zich in belangrijke mate op het fysieke uiterlijk. Mentale behoeften hebben vooral betrekking op innerlijke rust en harmonie.

Intensivering en onthaasting

Pleidooien voor onthaasting maken duidelijk hoe diep de intensivering op onze cultuur en onze levenswijze ingrijpt.

Globalisering

Aspecten van globalisering

Globalisering betekent letterlijk 'verwereldlijking' en verwijst naar het feit dat we steeds meer in een wereld leven. Op juridisch vlak kan men stellen dat de rechtspraak zich niet langer uitsluitend beperkt tot nationale aangelegenheden. Ook op ecologisch gebied zijn er internationale afspraken gemaakt. Taalkundig gezien hebben Engels, Spaans en Chinees het statuut van de wereldtaal gekregen, en op economisch vlak zijn het de multinationals die met hun producten de wereldmarkt aan het veroveren zijn.

Fundamenten van globalisering

Giddins onderscheidt drie grote factoren die hebben bijgedragen tot de ontwikkeling van de globalisering, en die haar nog verder uitbreiding doen nemen:

- Informatisering: De technologische ontwikkelingen op het gebied van communicatie en informatie hebben ervoor gezorgd dat de uitwisseling van gegevens veel toegankelijker, efficiënter en goedkoper geworden is. Volgens Giddins heeft een andere evolutie in het denken van mensen betrekking op de groepen waarmee ze zich identificeren. Volgens hem vereenzelvigen mensen zich niet meer louter met de eigen natie of het eigen land, maar is er tevens een zekere betrokkenheid met instanties met een supranationaal karakter. Eigenaardig genoeg valt ook op dat een sterkere gerichtheid op het grotere geheel, mensen vaak tegelijk ook doet terugvallen op een veel kleiner geheel. Hoe meer supra-nationale instelling zich laat gelden, hoe vaker groeperingen terug plooiën op sub-nationale gevoeligheden.
- Economische factoren: Een tweede factor dat bijgedragen heeft tot de globalisering is het feit dat de hedendaagse economie niet meer overwegend agrarisch en industrieel is, maar getransformeerd tot een weightless economy of gewichtloze economie. Bovendien richten veel bedrijven zich voor de afzet van hun goederen niet meer louter op hun eigen land, maar oriënteren zich veeleer op de wereldmarkt. Het begrip multinationals verwijst letterlijk naar de meerdere naties waarop bedrijven zoals Coca-Cola zich richten. Er is dan sprake van een wereldhandel. Daarbij komt nog dat die wereldhandel niet enkel betrekking heeft op de verkoop of afzet van wat geproduceerd wordt, maar ook op de productie zelf. Giddins spreekt in dat verband van global commodity chains, letterlijk wereldwijde productieketens.
- Politieke factoren: Volgens Giddins heeft vooral een politieke factor een cruciale rol gespeeld in zowel het ontstaan als het gevolg van de globalisering, en dat is de val van de Berlijnse Muur, waarmee het einde van het communisme werd ingeluid. Andere politieke factoren die een rol spelen in de globalisering zijn enerzijds het ontstaan en de groei van zowel

internationale als regionale bestuurssystemen, en anderzijds het opereren van internationale niet-gouvernementele organisaties (NGO's), die onafhankelijk opereren en dus niet gebonden zijn aan een nationale regering.

Voor- en tegenstanders van de globalisering

De toenemende globalisering wordt niet door iedereen op eenzelfde manier geëvalueerd. Sommigen zien haar als een proces vol kansen en mogelijkheden op talrijke terreinen. Toch wordt de globalisering niet door iedereen zo positief gewaardeerd. De voordelen gaan immers ten koste van heel wat nadelen:

- Goedkope producten gaan vaak gepaard met onverantwoorde exploitatie van grondstoffen en met uitbuiting van mensen elders in de wereld.
- Daarnaast gaat het verleggen van de economie naar lageloonlanden onvermijdelijk gepaard met een daling van de werkgelegenheid in eigen contreien.
- Bovendien zijn ook de geografische afstanden die (delen van) producten binnen de global commodity chains moeten afleggen, enorm schadelijk voor het milieu.

Andere critici zien de globalisering vooral als een bedreiging van de pluriforme identiteit van individuen en volkeren, aangezien ze ervoor zorgt dat de verschillen tussen mensen steeds kleiner worden.

Veel van die kritieken op de globalisering worden gebundeld in het zogeheten antiglobalisme. Dat is een beweging die zich verzet tegen het ultraliberale en extreem kapitalistische karakter van de globalisering, wat gepaard gaat met een ondemocratisch gereguleerde wereldmarkt. De laatste jaren wordt de term antiglobalisme steeds meer vervangen door andersglobalisme, omdat deze laatste meer appelleert op een positieve betrokkenheid ten aanzien van onder meer ontwikkelingslanden.

Hoofdstuk 7: Cultuur

De rol van cultuur in de psychologie

Wat is cultuur?

Cultuur is als water voor de vissen: je bent erdoor omgeven en zonder kun je niet bestaan – maar je bent je er nauwelijks bewust van. Cultuur doordrenkt ons denken, ons voelen, onze emoties, ons waarnemen en ons handelen. Of we willen of niet, we zitten vast in en aan een bepaalde cultuur. Vaak verloopt de ontdekking van de cultuur stapsgewijs. Eerst ziet men uiterlijke verschillen, en daarna ontdekt men dat ook gevoelens, gedachten en gedrag anders kunnen zijn. De invloed van de cultuur manifesteert zich niet altijd in direct opvallende zaken. De invloed kan ook meer impliciet en meer verborgen zijn of de waarneming zelf betreffen. Enculturatie is het aanleren en verwerven van de (sub-) cultuur waartoe men behoort; je start als ongeschreven blad. Acculturatie is het later alsnog overnemen van (elementen uit) een vreemde cultuur, na reeds gevormd te zijn in de eigen cultuur. Cultuur verwijst naar een groep van mensen op verschillende niveaus:

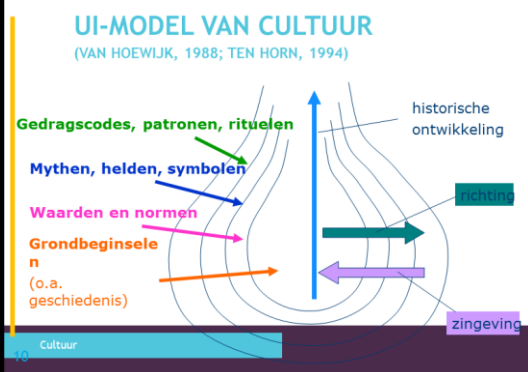
- Subcultuur: is een cultuurpatroon dat in bepaalde opzichten afwijkt van (specialisaties), maar in andere opzichten overeenkomt met het grotere culturele geheel (universals).

Ulrike Lorent

- Contracultuur: is een cultuurpatroon dat ontstaat in en uit conflictsituaties, een vorm van protest als reactie op (delen van) de bestaande cultuur.

Bij subcultuur worden mensen in een aparte categorie gezet door anderen, bij contracultuur zetten ze zichzelf apart. MAAR: onderscheid niet altijd even duidelijk! Contracultuur kan op bepaald moment gewoon subcultuur worden en andersom.

In de psychologie wordt cultuur veelal gezien als de hinderlijke ruis die het zicht op objectieve gedragsverklaringen bemoeilijkt. In de sociologie beschouwt men cultuur als een tamelijk willekeurige verzameling gedeelde waarden en normen die het handelen van de mensen structureert, en in de antropologie als het weefsel waaruit de maatschappij bestaat. Cultuur heeft betrekking op gedragingen en ervaringen die het resultaat zijn van een leerproces. Ook de meest persoonlijke emoties en drijfveren hebben vaak een culturele component. De gebondenheid aan een cultuur is niet alleen een extern, maar ook een intern fenomeen. Pas als iemand wordt geconfronteerd met een andere cultuur, beseft hij hoezeer zijn gedrag en beleving vorm hebben gekregen in een specifieke situatie.

De cultuurpsycholoog Fortmann heeft geschreven over de verhouding tussen natuur en cultuur. In navolging van Duitse cultuurtheoretici stelde hij dat de mens ongespecialiseerd ter wereld komt. Nietzsche schreef al dat de mens arm is aan gespecialiseerde of specifieke instincten en rijk aan mogelijkheden. Maar louter daarmee valt geen concreet bestaan op te bouwen. Daarom moet de mens voor zichzelf een passende en stabiele wereld opbouwen. Hij schept de cultuur. Hij creëert sociale instellingen en gedragsvoorschriften die

vervolgens vorm geven aan de niet-gerichte mens. De cultuur verschaft pasklare antwoorden op grote en kleine levensproblemen.

Cultuur is een menselijk product, maar tegelijk is ze een macht buiten het individu geworden. Mensen ontwikkelen een gewoonte of een regel, waarna deze gewoonte of regel een dwingend karakter krijgt. Het naleven ervan wordt een verplichting en reguleert vervolgens gedrag en beleving. De cultuur heeft daarmee een supra-individueel en paradoxaal karakter. Ze schept zowel verplichtingen als de ruimte tot menselijke vrijheid. De paradox van de cultuur is dat je denkt dat je origineel bent en dat je handelt op basis van eigen inzicht, maar in feite volg je patronen die ook andere leden van de gemeenschap kenmerken. Wanneer we het begrip cultuur hanteren gaat het steeds over gedrag en ervaring die kenmerkend zijn voor een persoon als lid van een groep. Cultuur heeft betrekking op zaken die in meer of mindere mate worden gedeeld door een collectief. Dat veronderstelt overigens niet dat iedereen over precies dezelfde eigenschappen beschikt.

Cultuur is ook en wellicht op de eerste plaats een systeem van regels, codes en symbolen van de interpretatie van gedrag. Cultuur verwijst naar veronderstellingen, ideeën en verwachtingen. Er bestaan twee benaderingen van het begrip cultuur die van tegenover elkaar worden gezet, maar die eigenlijk in elkaars verlengde liggen: Enerzijds cultuur als iets zichtbaars, en anderzijds cultuur als iets onzichtbaars. De kern van een cultuur schuilt in het systeem van betekenissen dat aan de Ulrike Lorent

werkelijkheid, de dingen en het handelen van de mensen worden gehecht. Cultuur is lastig eenduidig te definiëren. Het begrip cultuur is een integratieve term: cultuur verwijst naar door vele personen van andere personen geleerde kennis, vaardigheden en gevoelens. Cultuur is het geheel van gewoonten, technieken, handelingen, waarden en normen van een groep, waardoor het gedrag van de leden van de groep geregeld wordt. Cultuur doet uit zichzelf niks, en veroorzaakt ook niets. Misschien moet cultuur gezien worden als een product van de verklaring en niet de verklaring zelf. Voestermans en Verheggen (cultuurpsychologen) betogen dat cultuur verklaard moet worden als 'iets' dat zich tussen mensen afspeelt.

Hoe noemen we de dragers van cultuur

Cultuur en ras zijn heel verschillend. Ras verwijst naar fysieke kenmerken. Cultuur is evenmin hetzelfde als nationaliteit. Etniciteit is een ander veel gebruikt begrip. Bovendien moeten we voor ogen houden dat cultuur niet door iedereen in een gemeenschap in gelijke mate wordt gedeeld. Er bestaan grote individuele verschillen in de mate waarin leden van een gemeenschap een cultuur aanhangen. Etnocentrisme is een houding waarbij de eigen etnische cultuur als maatstaf wordt genomen om andere culturen te beoordelen. Het is expliciet en uit zich in racisme als je vindt dat je eigen cultuur superieur is. Wanneer het onbewust en onbedoeld is, is het vaak subtiel of impliciet. Vb: hechtingsparadigma (zie Ontwikkelingspsychologie). Cultureel relativisme is de opvatting dat elke cultuur gebonden is aan een bepaalde context. Eén cultuur kan daarom nooit algemeen geldig zijn. Vergelijking tussen culturen is soms moeilijk. Het positieve hiervan is dat je je kan behoeden voor etnocentrisme en onverdraagzaamheid. Het negatieve is dat het kan aangeven dat er geen dialoog mogelijk is.

Hoe onderzoeken we de invloed van cultuur

Hofstede veronderstelt dat er 5 cultuurdimensies bestaan:

- 1) Machtsafstand: De mate waarin de minder-machtige leden verwachten en accepteren dat de macht ongelijk verdeeld is.
- 2) Collectivisme versus individualisme: collectivisme zijn hechte groepen met bescherming en onvoorwaardelijke loyaliteit. Individualisme zijn losse banden tussen de leden.
- 3) Masculiniteit versus feminiteit: Masculiene samenleving zijn seksrollen die duidelijk zijn omschreven. Feminiene samenleving overlappen de sociale seksrollen.
- 4) Onzekerheidsvermijding: is de mate waarin bedreigende, onzekere en onbekende situaties worden vermeden. Het doel ervan is om onzekerheid te doen dalen en voorspelbaarheid verhogen. Dit gebeurt op verschillende manieren, zoals religie, techniek en sociale structuur.
- 5) Lange versus korte termijngerichtheid: Lange termijngerichtheid is spaarzaam en zuinigheid, het uitstellen van onmiddellijke behoeften. De korte termijngerichtheid bevat consumptie en is onmiddellijke behoeftebevrediging.

Culturele antropologie houdt zich bezig met de cultuur, met de verschillende levenswijzen en samenlevingsvormen in de wereld. Cultureel antropologen richten zich op het sociale gedrag in een specifieke socioculturele context. Hun doel is het begrijpen van één en haar bijzondere processen. Psychologen richten zich op het individu, en vooral op processen en mechanismen in het individu. Wetenschappelijk onderzoek is op het vlak van cultuur en psychologie niet eenvoudig doordat:

Ulrike Lorent

1. Je gaat generaliseren.
2. Het is niet eenvoudig om culturele processen te bestuderen.
3. Het is moeilijk goede en betrouwbare onderzoeksinstrumenten te ontwerpen, omdat daar ondanks goede bedoelingen allerlei impliciete westerse waarden en verwachtingen in kunnen sluipen. Dit methodische probleem is een van de belangrijkste thema's in de studie van cultuur en psychologie.

Bij het toepassen van 'etics' in andere culturen worden nogal eens de eigen – westerse – concepten opgelegd. Om deze zogenoemde 'etics' te vermijden, dient empirisch te worden nagegaan of de gebruikte concepten in de verschillende culturen wel dezelfde betekenis hebben. Het is daarom belangrijk om behalve kwantitatief onderzoek ook kwalitatief en etnografisch onderzoek te doen.

Waarom interculturele psychologie?

Culturele en etnische diversiteit in de psychologie

De aandacht voor culturele en etnische verschillen binnen de psychologie is van belang, omdat de wisselwerking tussen de psychologie en haar sociaal culturele context buiten beschouwing wordt gelaten. Wanneer je deze context wel bekijkt, ligt de verklaring voor toenemende aandacht voor culturele diversiteit heel erg voor de hand: De maatschappij is zelf diverser geworden. Twee belangrijke verschijnselen, migratie en globalisering, hebben ervoor gezorgd dat het voor psychologen steeds moeilijker is geworden om de culturele factor buiten beschouwing te laten.

Invloed van de tijdgeest

De afgelopen 500 jaar hebben in westerse landen grote verschuivingen plaatsgevonden in de heersende opvattingen over etnische en culturele diversiteit. Grofweg kunnen er 3 ideologische stromingen onderscheiden worden:

1. **Kolonialisme:** Het Europees kolonialisme werd gebaseerd op de veronderstelling dat witte mensen van Europese oorsprong superieur waren aan alle andere volken. Deze vermeende superioriteit gaf hen het morele recht om de rest van de wereld aan hun macht te ontwerpen. Tegenwoordig is dit racisme of eurocentrisme genoemd, maar eigenlijk was deze houding eeuwenlang voor Europeanen gewoon een kwestie van gezond verstand. Het beleid dat uit dit hiërarchisch denken voortvloeide, was segregatie. Mensen werden ingedeeld in rassen, waarbij discriminatie niet werd afgekeurd, maar juist verplicht. Samenlevingen waren in dit opzicht statisch; sociale mobiliteit zou onnatuurlijk zijn en verschillende rassen en klassen moesten uit elkaar worden gehouden. Net als de andere mens- en maatschappijwetenschappen is de psychologie tijdens het hoogtepunt van kolonialisme ontstaan. Volgens sommige is de huidige globalisering van de economie eigenlijk niets anders dan een voortzetting van het oude kolonialisme met andere middelen. Dezelfde mensen zien in de heersende attitudes van westerlingen het oude kolonialisme. Niet alleen de dekolonisatie, maar ook de gevolgen van de rassenleer uit WO-II maakten dat het superieure denken moest wijken. Na WO-II bloeiden in de psychologie vooral theorieën op over het belang van de omgeving waarin het individu gevormd wordt. Gedreven door een hernieuwd geloof in de

maakbaarheid van de mens en maatschappij zochten wetenschappers vooral naar sociale en culturele oorzaken van verschillen.

2. Monoculturalisme: Rassendiscriminatie werd onwettig verklaard. Van migranten die naar Westerse landen kwamen, werd verwacht dat zij zouden assimileren: zich aanpassen aan de cultuur van de meerderheid. Men ging er ook van uit dat in elk land hooguit een cultuur kon bestaan. Vanaf de jaren '50 hield de psychologie zich intensief bezig met pogingen om het lot van achtergestelde bevolkingsgroepen te verbeteren, maar ze ging hierbij steeds uit van een zeker deficit dat deze groepen zouden hebben. Etnische minderheden en de arbeidersklasse lijden aan culturele deprivatie, want de enige acceptabele cultuur was die van de blanke elite. Vanuit het monoculturalisme beredeneerd zou elke herziening van de psychologie ten behoeve van anderen zinloos zijn. Het waren immers de minderheden die zich moesten aanpassen. Bovendien zouden dergelijke herzieningen de prikkel tot assimilatie alleen maar afzwakken. Tot de jaren '70 vormde het monoculturalisme de kern van zowel het overheidsbeleid als de (autochtone) publieke opinie in de geïndustrialiseerde landen. Sinds die tijd hebben zowel politieke als demografische ontwikkelingen geleid tot een nieuwe benadering, nl. het multiculturalisme.
3. Multiculturalisme: De aanhangers van multiculturalisme streven naar integratie, maar op een andere wijze dan het monoculturalisme. Binnen een multicultureel beleid is integratie een eigenschap van de hele samenleving, niet van een onderdeel ervan. Een multicultureel beleid vereist de bereidheid tot dialoog en aanpassing van alle partijen, inclusief de meerderheid. Aanpassingen van de dominante cultuur zijn een vereiste. Een centrale component daarin is de interculturalisering van maatschappelijke voorzieningen.

Geschiedenis van migraties

Emigraties

Het zijn niet enkel individuele motieven die tot emigratie aanzetten, maar ook de politieke, sociale en economische context zijn van doorslaggevend belang om het fenomeen te begrijpen.

Vooreerst was er een grote uitwijking naar Frankrijk door spoorwegarbeiders en je kon er ook de textielsector in gaan in Frankrijk. Gedurende WO-I neemt de trek naar Nederland en Groot-Brittannië toe, hoewel de meerderheid nadien is teruggekeerd. Opvallend was dat veel gespecialiseerde arbeiders en technici die naar Frankrijk emigreerden uit Wallonië afkomstig waren, het vroegst geïndustrialiseerde deel van België. Het vertrek van vele Walen, maakte meer plaats vrij voor Vlamingen die naar het Waalse industriebekken trokken. Veel kandidaat-emigranten lieten zich verleiden door ronselaars die gratis reiden en vage beloften over goedkope grond en hoge lonen voorhielden. Anderen werden door kennissen en/of vrienden overtuigd. In strikte zin gaat het bij de Congo-vrijstaat/Belgisch-Congo niet om emigratie, maar om wat men expatriation naar de kolonie noemde. Het vertrek uit het vaderland om het land te dienen was in vele gevallen echter een verbloeming voor wat wel degelijk een vertrek 'om de brode' was.

Immigraties in België

België kende doorheen zijn geschiedenis eveneens een beduidende immigratie. Voor WO-I oefende België een zekere aantrekkingskracht uit. Het was centraal gelegen en gemakkelijk bereikbaar. Het land kende bovendien een onafgebroken vredestoestand en dank zij de liberale grondwet konden politieke en religieuze vluchtelingen er een veilig onderdak vinden. Opmerkelijk van de jaren 1920 tot 1940 is de verschuiving in de samenstelling van migrantenbevolking: steeds meer migranten komen van buiten de omringde landen. Men rekruteerde uit verder gelegen Zuid- en Oost-Europese landen. Door de economische terugval in 1929 kwamen er een stagnatie in de immigratie. Van 1956-1969 werd tussen landen van herkomst en het gastland bilaterale overeenkomsten gesloten. Veel gastarbeiders kwamen als toeristen het land binnen en gingen vervolgens op zoek naar werk.

In de jaren '70 sleepte de economische crisis aan en België besloot om over te gaan tot een totale immigratiestop. De vreemdelingen die reeds in België verbleven kregen arbeidskaarten en verblijfsvergunningen. Door de migratiestop had men gehoopt dat het hele migratieprobleem zichzelf zou oplossen, maar men had te weinig rekening gehouden met de sociale netwerken en verwantschapsstructuren van de immigranten die in België verbleven.

In de jaren '80 zijn er heel wat tekens die wijzen op een toenemende inburgering in onze samenleving van etnische minderheden:

- De toenemende eigendomsverwerving.
- Het toenemend aantal gemengde huwelijken.
- De toename van het demografisch belang van de tweede, en zelfs derde generatie.
- Het toenemend aantal naturalisaties.

Asielzoekers en vluchtelingen

Een degelijke analyse vergt een correcte terminologie

- Conventie-vluchteling: Dit is een persoon die uit gegronde vrees voor vervolging wegens zijn ras, godsdienst, nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep of zijn politieke overtuiging zich bevindt buiten het land waarvan hij de nationaliteit bezit, en die de bescherming van dat land niet kan of, uit hoofde van bovenbedoelde vrees, niet wil inroepen. Hierbij zijn enkele bemerkingen:
 - Zodra iemand asiel aanvraagt, kan een staat die zich verbonden heeft, de asielzoeker niet terugsturen naar de grens van een grondgebied waar zijn leven door vervolging zou worden bedreigd.
 - Daarboven moet volgens het vluchtelingenverdrag elke asielaanvraag individueel onderzocht worden.
 - De term politieke vluchteling is in dit verband niet volledig correct. De politieke overtuiging is slechts een van de vijf redenen die in het verdrag erkend worden als gegronde vrees voor vervolging.
- Facto-vluchteling: is een vluchteling die niet beantwoorden aan de hierboven criteria, maar die een rechtsbescherming krijgen via een of ander humanitair statuut aangezien ze ten gevolgen, van bv. oorlog, niet teruggestuurd kunnen worden naar hun land.

- Contingent-vluchteling: is een vluchteling die reeds erkend zijn en in het kader van resettlement-programma's overgedragen worden aan andere staten.
- Asielzoekers: zijn vreemdelingen die asiel vragen.
- Economische vluchteling: is een vreemdeling die om louter economische redenen België probeert binnen te komen.

Denkpiste: vanuit de ogen van asielzoekers gezien

De vlucht zal vaak overhaast gebeuren, bij anderen zal de vlucht een lange voorbereiding kennen. Vaak wordt de vlucht ingegeven door een persoonlijke beslissing. Haast steeds gaat het vluchten gepaard met een erg zwaar verlies of met een erg zware investering. Maar er is een waaier aan motieven voor het vluchten uit een land.

Migratiefactoren:

- Economische factoren.
- Technologische factoren.
- Demografische factoren.
- Politiek factor.

De gesloten centra voor vluchtelingen en illegalen

Er zijn 3 dergelijke centra:

1. Transitcentrum 127: komt men terecht wanneer men niet beschikt over de vereiste documenten om België binnen te mogen en de asielaanvraag onontvankelijk wordt verklaard.
2. Transitcentrum 127 bis: De persoon beschikt over de juiste documenten maar de asielaanvraag wordt onontvankelijk verklaard, dan komt de vluchteling hier terecht.
3. Detentiecentrum: hierbij wordt de asielaanvraag definitief geweigerd, en men verblijft illegaal op grondgebied, kan men hier of in de gevangenis opgesloten worden.

Integratie van minderheden

Algemene inleiding

Aanvankelijk bestond zowel bij de beleidsmakers als bij de Belgische publieke opinie de idee dat de arbeidsmigranten slechts voor een beperkte tijd in ons land zouden komen werken om daarna, na het verlopen van hun arbeidsvergunning, naar hun eigen land terug te keren. Vandaar dat die mensen 'gastarbeiders' werden genoemd. Naarmate dat duidelijk werd dat de aanwezigheid van vreemdelingen geen tijdelijk, maar een permanent gegeven was, groeide het besef dat het beleid moest overschakelen van het reguleren van arbeidsimmigratie naar het zorg dragen voor de integratie van de migranten en hun gezinnen. Alhoewel men ook over deze terminologie kan discussiëren, blijft het een maatschappelijk gegeven dat leden van de meerderheidsgroep binnen de Belgische bevolking diverse etnisch-culturele minderheidsgroepen onderscheiden en dat de leden van die minderheidsgroepen zichzelf ook dusdanig beleven en hun afkomst niet willen verloochenen.

De actualiteit maakt echter duidelijk dat het samenleven van verschillende etnisch-culturele groepen lang niet altijd vlot verloopt.

Het is duidelijk dat het samenleven van verschillende etnisch-culturele groepen niet zonder horten of stoten verloopt maar van alle betrokkenen behoorlijk wat inspanningen vraagt. Het begrip acculturatie verwijst naar de veranderingsprocessen die zich voordoen wanneer mensen uit verschillende etnisch-culturele groepen met elkaar samenleven.

Acculturatieorientaties bij allochtonen

Van ééndimensionele naar tweedimensionale modellen

Mensen die emigreren moeten zich op de een of andere manier aanpassen aan een nieuwe maatschappelijke situatie. Het onderzoek in verband met acculturatie startte vanuit de visie dat deze veranderingsprocessen op een continuüm kunnen worden geplaatst met als polen, separatie en assimilatie. Volgens deze visie wordt succesvolle acculturatie gelijkgesteld aan assimilatie. Assimilatie, het laten varen van de eigen cultuur en het volledig overnemen van de waarden en gebruiken van het gastland, wordt voorgesteld als het doel waar acculturerende immigranten moeten naar streven. Biculturalisme, het combineren van elementen uit de eigen cultuur en die van het gastland, wordt gezien als een overgangsfase.

Het empirisch onderzoek over het feitelijke verloop van acculturatieprocessen toonde aan dat dit assimilationistisch acculturatiemodel gewoon niet klopt. Immigranten en allochtonen in het algemeen blijken niet bereid te zijn om hun eigen cultuur op te geven en deze te vervangen door de meerderheidscultuur. Desondanks blijft deze eendimensionele en assimilationistische visie op de acculturatie nog steeds een belangrijke invloed uitoefenen op het maatschappelijk debat rond deze problematiek. Dit is evenwel in tegenspraak met de visie die nu het wetenschappelijk onderzoek domineert.

Tweedimensionele acculturatiemodellen

Gebaseerd op empirische vaststellingen werd er een tweedimensionele visie op acculturatie ontwikkeld. Deze visie neemt aan dat de aard van het acculturatieproces bepaald wordt door de positie die de betrokkenen aannemen op twee onafhankelijke dimensies. De ene dimensie heeft betrekking op de mate waarin men gericht blijft op en zich verbonden voelt met de normen en waarden van de cultuur van de eigen etnisch-culturele groep. De tweede dimensie heeft betrekking op de culturele normen en waarden van het gastland. Een tweedimensionale visie erkent dus dat alle leden van etnisch-culturele minderheidsgroepen hun eigen minderheidscultuur kunnen behouden, terwijl ze zich aanpassen aan de maatschappij van het gastland. In onderzoeksliteratuur kunnen 3 verschillende tweedimensionale modellen worden onderscheiden:

1. Volgens Berry worden leden van etnisch-culturele minderheidsgroepen geconfronteerd met twee belangrijke vragen: 1) ik wil mijn eigen cultuur behouden, of niet en 2) ik wil, via relaties met de autochtone meerderheidsgroep, effectief participeren aan de maatschappij van het gastland? De eerste dimensie, cultuurbehoud, houdt verband met een gerichtheid op en verbondenheid met de cultuur van de eigen minderheidsgroep. De tweede dimensie, intercultureel contact en maatschappelijke participatie, houdt verband met de mate waarin

Ulrike Lorent

allochtonen wensen te functioneren binnen en intensief deel te nemen aan de maatschappij van de autochtone meerderheidsgroep. Integratie betekent dat de betrokkenen hun eigen cultuur wensen te behouden en dat ze via intercultureel contact effectief willen meedraaien in de maatschappij van het gastland.

	Contact met en participatie aan de gastcultuur?		
Behoud van de oorspronkelijke cultuur?		Ja	Nee
	Ja	Integratie	Separatie
	Nee	Assimilatie	Marginalisatie

Assimilatie betekent dat de betrokken allochtonen hun eigen cultuur niet wensen te behouden, maar dat ze via contacten met de autochtonen willen deelnemen aan hun maatschappij. Separatie wordt bepaald door de wens om de eigen minderheidscultuur zoveel mogelijk te behouden, terwijl contact met de autochtonen en deelname aan hun maatschappij zoveel mogelijk worden vermeden. Marginalisatie verwijst naar de positie van allochtonen die hun eigen cultuur niet wensen te behouden en die er ook niet naar streven om daadwerkelijk mee te draaien in de maatschappij van het gastland. Het onderzoek aan de hand van dit model toont aan dat een grote meerderheid van de allochtonen een integratiehouding aanneemt.

2. Bourhis et al. stelde voor om het acculturatiemodel van Berry enigszins aan te passen. Volgens hen kunnen de twee door Berry's gebruikte dimensies niet zomaar met elkaar gecombineerd worden, omdat ze naar verschillende soorten houdingen zouden verwijzen. De dimensie cultuurbehoud situeert zich op het vlak van cultuur, terwijl de dimensie contact/participatie zich op het vlak van de houding ten aanzien van concreet gedrag zou situeren. Om beide dimensies zinvol te kunnen combineren, vervingen Bourhis et al. de contact/participatiedimensie door een meting van de houding ten aanzien van de meerderheidscultuur: bereidheid van de allochtonen om de meerderheidscultuur niet over te nemen. Deze beide dimensies situeren zich wel op cultureel vlak.

	Overnemen (normen en waarden) van de gastcultuur?		
Behoud van de oorspronkelijke cultuur?		Ja	Nee
	Ja	Integratie	Separatie
	Nee	Assimilatie	Marginalisatie

Alhoewel Bourhis et al. contact/participatie vervangen door cultuurovername, blijven zij voor de resulterende acculturatieoriëntaties exact dezelfde termen als Berry gebruiken. Verschillende auteurs definiëren de acculturatieoriëntaties niet op basis van de Berry- of Bourhis-dimensies, maar op basis van de wijze waarop leden van etnisch-culturele minderheden hun identiteit beleven.

3. Hutnik stelde zeer expliciet dat deze etnische identiteitspatronen niet gebruikt mogen worden om uitspraken te doen over acculturatieoriëntaties te doen. Haar onderzoek had

immers aangetoond dat mensen zeer weigerachtig zijn om de beleving van hun identiteit te veranderen. Desondanks zijn er heel wat auteurs die het identiteitspatroon van de leden van minderheden impliciet en soms zelfs expliciet gebruiken als index voor hun acculturatieoriëntaties. Vertrekkend vanuit het onderzoek van Hutnik veronderstellen we dat het voor een lid van etnisch-culturele minderheidsgroep psychologisch veel moeilijker is om zichzelf te definiëren als een lid van de meerderheidsgroep dan om aan te geven dat hij/zij goede relaties met de autochtonen wensen te ontwikkelen.

	Identificatie met de gastcultuur?		
Identificatie met de oorspronkelijke cultuur?		Ja	Nee
	Ja	Integratie	Separatie
	Nee	Assimilatie	Marginalisatie

Een empirische vergelijking van de drie tweedimensionele acculturatiemodellen

Onze basisveronderstelling is dat leden van etnisch-culturele minderheidsgroepen meer zullen instemmen met de vraag of ze via intercultureel contact tot maatschappelijke participatie willen komen dan met de vraag of ze de Belgische cultuur gedeeltelijk willen overnemen. Een integratieoriëntatie zou frequenter moeten voorkomen bij het participatiemodel dan bij het cultuurovernamemodel. Het identificatiemodel zou in het kleinst aantal integrationisten moeten resulteren. Cultuurbehoud en contact/participatie waren inderdaad niet gecorreleerd.

Een tweede belangrijke veronderstelling was dat allochtonen veel sterker geneigd zullen zijn om in te stemmen met contact/participatie dan met overname van de Belgische cultuur en dan met een Belgische identiteitsbeleving. Gegevens tonen aan dat een en dezelfde persoon een andere acculturatiehouding kan vertonen, afhankelijk van het model dat gehanteerd wordt. Nog een andere manier om verschillen te zien tussen deze modellen is dat het overnamemodel in de separatie-categorie terechtkomt. Het is echter wel zo dat deze cultuurovername-separationisten wel degelijk en zelfs in sterke mate interculturele contacten en maatschappelijke participatie wensen.

Acculturatieoriëntaties bij allochtonen: enkele afrondende beschouwingen

Het belang van ons onderzoek is van tweeërlei aard. Op wetenschappelijk vlak wordt duidelijk dat de drie tweedimensionale acculturatiemodellen strikt van elkaar onderscheiden moeten worden. Onze bevindingen hebben ook een maatschappelijk belang. Termen als integratie, assimilatie of separatie zijn helemaal niet neutraal, maar lokken vaak hevige reacties en emoties uit. De sterke wens om de eigen cultuur te behouden impliceert wel dat assimilatie en marginalisatie worden afgewezen. Ons onderzoek bij allochtonen leidt tot de conclusie dat ze met behoud van hun eigen culturele identiteit, aan de Belgische samenleving willen deelnemen.

Acculturatieoriëntaties bij autochtonen

Allochtonen wensen cultuurbehoud en contact/participatie en nemen dus een integratieoriëntatie aan. Maar het is niet omdat allochtonen zo een oriëntatie verkiezen dat ze die ook altijd zullen Ulrike Lorent

aannemen. Hun effectieve houding zal niet alleen beïnvloed worden door hun eigen voorkeur maar ook door de houding die de autochtonen tegenover hen aannemen. Alhoewel allochtone en autochtone op het eerste gezicht een gelijkaardige manier worden gedefinieerd, is en blijft er een zeer belangrijk verschil. De acculturatieoriëntaties van allochtonen worden bepaald aan de hand van hun houding tegenover zaken die zijzelf moeten doen. Aan de autochtonen wordt echter gevraagd in welke mate zij het wenselijk of belangrijk vinden dat anderen bepaalde houdingen en gedragingen zouden vertonen.

Autochtone acculturatieoriëntaties volgens het participatiemodel

Uit onderzoek is gebleken dat Vlaamse jongeren van mening zijn dat allochtonen in België hun eigen cultuur willen behouden en dat ze maar weinig in contact willen komen met de Belgen. Een sterkere Vlaamse identificatie gaat telkens opnieuw samen met een negatievere houding tegenover allochtonen, met een sterker afwijzen van allochtoon cultuurbehoud en van intercultureel contact, en bijgevolg met een verschuiving van een integratie- naar een marginalisatieoriëntatie. Naarmate men zich meer Vlaming voelt, wil men het verschil tussen de eigen en de andere sociale groep blijkbaar sterker in stand houden.

Autochtone acculturatieoriëntaties volgens het participatiemodel en volgens het cultuurovername-model

Wat een doorslaggevende rol blijkt te spelen voor hun (autochtonen) acculturatiehouding is hun visie op cultuurovername en op allochtoon cultuurbehoud. Een dergelijk patroon maakt duidelijk waarom de discussie over het samenleven van diverse etnisch-culturele groepen vaak zo moeilijk verloopt. Allochtonen hebben een sterke wens om volgens hun eigen cultuur te kunnen leven, terwijl een duidelijke meerderheid van Vlaamse jongeren dit afwijst.